КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ТРАВНЯ 1930 | Ч. 5 | РІК ВИДАННЯ III

Львів, 25. квітня 1930.

Недобрим дорадником є голод і нужда в приватному житті; ще більше оправдання має ця поговірка, коли її прикласти до суспільного життя. Лихими дорадниками є нужда і песимістичний настрій широких мас; навіть дуже здорові й нетрудні до здійснення суспільні починання часто упадають не так через обєктивну неспроможність їх виконання, як через поширення паніки серед суспільства, яке, перейнявшися „кризисовими“ настроями, не є схильне приймати думок, що закликають до активности.

Коли-ж все таки, при всій економічній мізерії, наше суспільно-економічне життя в останньому часі, може реєструвати навіть позитивні здобутки, — то це є доказом великої життєвої сили українського суспільно-господарського відродження.

Такими позитивними здобутками нашого господарського будівництва в останньому році є крім інших проявів, головно успішний розвиток кооперативного молочарства і відродження кредит. кооперації.

Погляньмо тільки на цифри достави масла до Маслосоюза сільськими кооперативами і ми побачимо наглядно цей поступ:

1926	р. доставлено	372.277	кґ.
1927	„ „	738.458	„
1928	„ „	969.198	„
1929	„ „	1,615.374	„

Хто хоч троха цікавився економікою, той знає, що значить такий швидкий ріст оборотів. Музика цих чисел гарніша неодної „справжньої“ симфонії; вона тим чарівніша, що покликала до життя ці рядки цифер не якась сильна капіталом і віковим досвідом торговельна орґанізація якоїсь з пануючих націй, а сітка невеликих розмірами, (зате сильних вірою в чесність своєї справи) селянських кооперативних орґанізацій, під керовництвом відданої свойому народові інтеліґенції, а часто навіть без такого проводу. Ця сама орґанізація, через свою фахову централю, висилає рік за роком щораз поважніші скількости масла за границі не тільки своєї національної території, але й польської держави, експортуючи туди

в р. 1926	. . . .	48.472 кґ.	масла
в р. 1927	. . . .	134.502 кґ.	масла
в р. 1928	. . . .	64.647 кґ.	масла
в р. 1929	. . . .	399.295 кґ.	масла

і побиваючи в останньому році рекорд за всі попередні роки („Кооп. Молочарство“ ч. 4. за 1930 р., звідомлення М. С.). Вихід на світовий ринок має для нас символічне значіння, це свого рода психольоґічна революція. Це-ж виведено збідовану матеріяльно, а ще більше морально етноґрафічну українську сільську масу „у світ, між люде“, роблячи її активним господарським чинником, із предмету господарських операцій — творючи підмет міжнародніх господарських взаємин!

Майбутньому історикові української матеріяльної культури не вдасться оминути того факту, що чинником, який доконав цього діла, тим творчим середовищем, що уможливило українському народові самостійний вихід на ширший світ в ділянці господарства — була кооперація.

Та коли успіхи української кооперації в ділянці молочарської продукції, бажаючи ослабити враження від них, мігби дехто пояснювати загальною сприятливою для цього діла конюнктурою, далі обставиною, що значними успіхами втішається в останніх роках молочарство теж у інших народів (забувають, що серед значно сприятливіших фінансових умов!), — то наші досягнення в ділянці кооперативного кредиту протягом останнього часу є цього рода, що ослабити їх вимовности невдасться уже ніякими анальоґіями. Не маємо на думці „досягнень“ в звичайному розумінні: ані абсолютним числом райфайзенок, ані їх фондами ми ще не в силі задивувати світа. Маємо на увазі щось друге, щось, чого не в силі досить оцінити сторонній глядач, тільки той, хто жив серед нас останніми роками і кому не були чужі поширені в нас по війні погляди на кредитову кооперацію. Ці погляди вміщалися у двох реченнях. Перше: нема довіря до кас, ніхто не дасть вкладок, друге: без банкового кредиту справа не мислима, а хто його дасть?

І ось переломове значіння двох останніх літ у тім, що ці дві тези упали в опінії українського громадянства! Сміливому починові людей іншого душевного покрою та практичним вислідам їхньої роботи опертої на інших засадах — вдалося виломити першу щілину у бастіоні довоєнних кредитово-кооперативних методів і психольоґії. Зараз піонірі українського райфайзенського руху є в тому положенні, що на підкріплення своїх тверджень мають не самі тільки розумові арґументи і не саме тільки палке пересвідчення про правдивість обраної лінії; їм на поміч приходять уже цифри.

З кінцем 1929 р. було по цей бік Збруча 339 укр. кредитових кооператив, в тім 248 Українських Райфайзенок! Як стверджує у своїй статті в ГКЧ. дир. О. Луцький, ми таким чином що до скількости перейшли уже межу передвоєнного дорібку (в р. 1914 було 309 кред. кооператив!) На протязі останніх двох літ вдалося заснувати аж 248 життєздатних райфайзенок без допомоги банкового кредиту і навіть без обіцянки, що такий кредит їм буде уділений. Це в таких умовах коли, як стверджує дир. О. Луцький, гасло будування райфайзенок без

банкового кредиту було на стільки непривичне і нове, що „може більше недовірків стрінуло воно, ніж віруючих в своє здійснення“.

Очевидно, що сила віри „віруючих“ мусіла бути непохитною, коли вони не опустили рук і переборолн перші психольоґічні труднощі на новім шляху. Муравлина праця цих справжніх „піонірів“, говорячи мовою рочдельців, привела до того, що в українських кредитових кооперативах сума вкладок за останні два роки зросла значно більше, чим на 100 проц. (в р. 1927 було вкладок 3,130.518 зл., в р. 1929 білянси тільки 197 кред. кооператив говорять по $6^{1}/_{4}$ міл. зл. ощадностей).

І це при безприкладному зубожінню укр. селянства та павперізації укр. міського населення! Сміло можна сказати, що леди недовіря проломані, а проломали ці леди не високі цифри власних капіталів кредитових установ, тільки щось інше, що значно цінніше.

Те „щось“, те **„imponderabilium“** — це могутня віра у власні сили та скріплене довіря в чесність тих людей, що з запалом піонірів кинулися творити н о в е д і л о на нових, здоровіших підставах; діло захоплююче уми самою своєю сміливостю та ориґінальністю, що майже немає прикладів в історії кредитової кооперації. Бо-ж навіть духовий батько райфайзенок — Фрідріх Райфайзен, і він не починав так „безумно“, як ми; він починав операції більшими вкладками заможніших, гуманно настроєних людей. Одні Рочдельці починали зворушливу у своїй простоті (і заразом духовій величі) історію своєї кооперативи з таких дрібних починів, з такої сотикової дзьобанини, як нинішні українські райфайзенки! Та в тім власне і містився весь реалізм і життєва оправданість рочдельців! Віримо, що реальним буде теж український райфайзенський рух, бо в ньому заложена справді велика моральна сила з самого початку.

Тому, що діло райфайзенське у нас твориться дійсно „з нічого“, маємо повне право звернути увагу загалу на його успіхи. Успіхи додають крил, успіхи крім того дають уже й ф о р м а л ь н у леґітимацію на існування.

А цієї формальної леґітимації райфайзенський рух все ще потребує в очах неодного громадянина, навіть кооператора.

На прикладі розвитку райфайзенок ми маємо наглядну ілюстрацію, як капітал моральний переходить у капітал матеріяльний. 6 міліонів мобілізованого суспільного капіталу — це в наших умовах все таки уже гріш, все таки уже „капітал“.

Також в ділянці споживчо-господарській наша кооперативна система, хоч не зробила в ост. році великого скоку вперед, все таки на загал з честю витримала, як досі, удари розбурханих хвиль економічної кризи і удержала свої боєві позиції.

Отже з вірою в правильність обраних шляхів — до нових трудів і нових здобутків! **К.**

Читайте, поширюйте наш журнал!

Відновіть передплату і вирівняйте залеглости!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Територія Великої України і поділ її на економічні райони.

В західно-українській загальній і спеціяльній пресі часто порушуються ті або інші справи з життя українського народу по той бік рижської лінії. Бувають це частіше всього побіжні відгуки, з приводу відірваних фактів, трапляються одначе й солідніші розвідки, що повніше освітлюють якусь сторону українського зазбручанського життя. Але чомусь наші автори завше обмежуються одною Радянською Україною, випускаючи з поля зору інші українські території Рад. Союза й прищіплюючи в сей спосіб читачеві переконання, що Радянською Україною вичерпується на Сході український нарід, його територія, його життя.

Таке обмежування до Радянської України інформацій про українське життя за Збручем з ріжних поглядів є шкідливе і його треба уникати, втягаючи до журналістичної обсервації й до спеціяльних дослідів над життям нашого народу на сході цілу українську національну територію, бо Рад. Україна творить тільки частину цієї території. Особливо потрібно це робити при знайомстві з економічною стороною життя, як основою всіх інших сторін життя народу.

Тому позволимо собі заняти увагу читачів справою визначення української національної території на Сході, яка повинна бути обєктом уваги нашої загальної і спеціяльної журналістики, а одночасно подамо також поділ сеї території на економічні райони, бо це є підставовий орієнтаційний матеріял, при знайомстві з економічним життям краю. Уважаємо, що ця робота не буде зайвою, бо наше суспільство, нема що гріха таїти, таки слабо собі представляє оту Велику Україну, мріями про яку живе.

Признаємося, що не така це легка справа, бо посіданий нами статистичний матеріял, уґрупований після існуючого державного і адміністраційного поділу Радянського Союза, не дає змоги з точністю ані української національної території відграничити, ані правильного поділу її на економічні райони подати. Тим не меншо спробуємо це зробити, з тим застереженням, що наші обчислення, з зазначених причин, не можуть претендувати на абсолютну вірність, але вони напевно не далеко відбігатимуть і від дійсности.

Підставовим матеріялом для нашої праці служать отсі дві публікації:

1. Итоги десятилетия советской власти в цыфрах, 1917—1927, Центральное Статистическое Управление СССР., Москва, ст. 514.

2. Україна, Статистичний щорічник на 1928 р., видання Центрального Статистичного Управління УСРР., Харків, ст. 387.

Про користання іншими жерелами будемо покликуватись при тексті.

I. Територія Великої України.

До української національної території зачисляємо землі, заселені в переважній частині українським народом, а також землі, котрі під ґеоґрафічно-економічним оглядом становлять натуральне продовження основної української території і до неї своїми інтересами ґравітують, хоч би українське населення було тут і в меншости.

Основну українську національну територію творить Радянська Україна. В теперішніх своїх межах займає Радянська Україна просторонь в 451.584 кв. кл. і числить 29,019.7 тисяч населення, в тім 80% Українців, — по даним перепису згрудня 1926 р. Просторінь Рад. України у відношенні до простороні цілого Рад. Союза становить всього 2.1%, зате її населення становить 19.8% населення цілого Рад. Союза.

Густота залюднення виносить на Рад. Україні 64.3 мешканців на кв. кл., коли для цілого Рад. Союза вона становить всього 6.9 мешканців на кв. кл. Зосібна сільських мешканців на Рад. Україні припадає 52.4 на кв. кл., а в цілому Рад. Союзі — 5.7 на кв. кл.

Поза межами Рад. України, в безпосередньому з нею сусідстві, остають отсі простори землі, в переважній або значній части заселені Українцями, що повинні трактуватися складовими частинами цілокупної української національної території:

1. В складі Радянської Білоруси південні частини Мозирської, Річицької і Гомельської округ. Вправді, радянський перепис 1926 р. подібно до царського перепису 1897 р., зачислив населення цих округ до Білорусинів, а в значній части також до Росіян, майже не знаходячи тут Українців. Але це не відповідає дійсному етноґрафічному складові людности цих округ. Мешкають тут ті самі Поліщуки, що на Пинщині, Ковельщині та Берестейщині, котрих учені етноґрафи, антропольоґи й лінґвісти зачислюють до українського племені*). Коли українські Поліщуки дають себе записувати за Білорусинів, Росіян а то й Поляків, то це свідчить тільки про їх низький культурний стан...

З цих трьох округ беремо для української національної території приблизно 15.000 кв. кл., з населенням коло 450.000, в тім Українців рахуємо 75.0%**), в абсолютних цифрах це буде виносити 337.500. Самий цей клапоть землі називаємо Межиріччям, бо основна його частина лежить в куті між ріками Дніпром і Припятю.

В складі Радянської Росії маємо такі українські землі:

2. Новозибківський і Стародубський повіти в цілости та частини Суражського і Мглинського повітів колишньої Чернигівської ґуб., тепер в Брянській ґуб. Це частина території колишнього Стародубського полку козацької України XVII—XVIII вв., заселена зпоконвіку Українцями, правда, при значній пізнішій домішці великоруської кольонізації. Тепер цю землю, не знати з якої рації, відірвано від України і прилучено до Росії. Мабуть на тій підставі, що царський перепис 1897 р. все населення Новозибківського і Стародубського повітів зачислив до

*) Див. про це у проф. С. Рудницького, Огляд національної території України, Берлін, 1923.

**) С. Рудницький, в свойому „Огляді національної території України", подає 75.8 і 78.3 проц. Поліщуків, для дещо більшої території, в інших межах. Ми приймаємо рівну цифру 75.0 проц.

Росіян, а населення Суражського і Мглинського пов. до Білорусинів і Росіян.

Одначе радянський перепис 1926 р. виказує в Брянській ґуб., в склад якої ці повіти тепер входять, 6.6% Українців (в абсолютних цифрах це виносить 132.000), а Білорусинів всього 1.0%. Ці висліди перепису 1926 р. завдають власне брехню переписові 1897 р. відносно Українців. Але перепис 1926 р. й до себе не викликує ніякого довіря, хочби тому, що занадто мало нараховує в Брянській ґуб. Білорусинів. Впрочім і кількість Українців тут дуже зменшена. В сусідніх з Новозибківським і Стародубським повітами частях Рад. України процент Українців переходить за 90.0%.

Для української національної території в Брянській ґуб. беремо приблизно 8.500 кв. кл., з населенням коло 500.000, в тім Українців рахуємо на 60.0%, що в абсолютних цифрах дає 300.000. Цей клапоть української землі називаємо Стародубщиною.

3. Українські частини колишніх Курської і Воронїжської ґуберній, або дальша Слобожанщина, тепер в Центрально-Чорноземній области. С. Рудницький, в „Огляді національної території України", мінімальну українську територію в цих двох ґуберніях обчислював на 49.200 кв. кл., з населенням для 1914 року 2.999.0 тис. або округло 3 міліони. Приймаючи цю цифру і для теперішнього часу й кладучи на прилучені вже до Рад. України частину Путивльського пов. і скравки інших повітів Курської і Воронїжської ґуб. 9.200 к. кл. території і 500.000 населення, оставалоб тут ще приблизно 40.000 кв. кл. території і коло 2.500 тис. населення.

Радянський перепис 1926 р. начислив в Курській і Воронїжській ґуберніях 1,628.5 тис. Українців; до принятої нами цифри населення цих ґуберній це становилоб 65.1%. С. Рудницький визначав тут процент Українців на 68.5, такий процент і ми приймаємо та в сей спосіб кількість Українців виносилаб тут 1,712.5 тисяч.

4. Українські частини колишньої Донської области, Ставропольська ґуб., Кубанська область, Чорноморська ґуб. і частина Терської области, обєднані тепер в одну адміністраційну одиницю, під назвою Північно-Кавказький край. Межі цього краю відповідають більше-менше межам компактного розселення українського народу на Південному Сході.

Цілий Північно-Кавказький край, з автономними областями дрібних кавказьких народів на північних склонах кавказьких гір, що входять в його склад, зачисляємо до української національної території. Займає він просторони 293.176 кв. кл., з населенням 8.363,1 тисяч. Перепис 1926 р. начислив тут 3.106,0 тисяч Українців, або 37.0% цілого населення краю. Росіяне після даних перепису малиб становити 47.0%, а 16% припадалоб на інші народности.

Вистарчить одначе пригадати, що радянський перепис 1920 р. в найбільш українській частині Північного Кавказу, на Кубані, знайшов був ледво 11.4% Українців, коли навіть далекий від безсторонности царський перепис 1897 р. начислював в Кубанській области 49.1% Українців*), а також взяти на увагу русифікаційні тенденції, які тяжать над

*) Дивись про це статтю О. Кобилянського: Українці на Кубані, в „Червоному Шляху", ч. 3. за 1924 р.

національною політикою в Північно-кавказькому краю*), (не стільки, очевидно в теорії, скільки на практиці!), щоб не мати ніякого довіря і до вислідів перепису 1926 р. що до національного (етноґрафічного) складу населення в цьому краю.

Після даних С. Рудницького, українське населення в Північно-Кавказькому краю мусілоб становити мінімум 63.0%. Зменшуючи цю цифру на 60.0%, малиб ми в цьому краю Українців поверх 5 міліонів (5.017,8 тис.) і така їх кількість напевно тут є.

Сусідні з Північно-Кавказьким Краєм надкаспійські краї — Калмуцьку автономну область і Дегестанську автономну республику, хоч вони становлять нерозривну з ним ґеоґрафічно-економічну цілість і всіма своїми інтересами до нього ґравітують, а тим самим ґравітують до України, — лишаємо поза межами української національної території, бо в Дегестанській Республиці статистика цілком не виказує українського населення, а в Калмуцькій области воно становить 10.3%, при такому-ж проценті Росіян (10.7).

5. Кримський півострів, становлячи під ґеополітичним і економічним оглядом орґанічну частину української національної території, належить чомусь до Рад. Росії, під назвою Кримської автономної Республики.

Орґани російської радянської влади не хотять знати в Криму ніяких Українців та провадять тут супроти них також русифікаційну політику, яка має місце в північно-кавказькому краю.

Крим займає просторінь в 25.310 кв. кл. і по перепису 1926 р. числив 714.1 тис. населення, в тім на Росіян припадає ніби-то 42.2%, на Татар — 25.1%, а на Українців всього 10.8%! Але це мусить бути якась фальш! Навіть деякі радянські письменники з „русского" населення Криму відступають Українцям половину. Напр. Й. П. Трайнин**) обраховує Українців в Криму на 180.000 і також цифру подає для Росіян, обчислюючи населення области на 720.000. Після даних цього автора Українці в Криму малиб творити 25.0% цілого населення области. Не припускаємо, щоби Трайнин з пальця виссав свої цифри і тому ми в праві не довіряти цифрам перепису 1926 р., який виказує Росіян 42.2%, а Українців 10.8%.

Правдоподібно, що в Криму жадний нарід не має поважної навіть релятивної більшости, а населення области ділиться більше менше рівно між Татарами, Українцями, Росіянами та ґрупою численних інших дрібних народів. Про це говорять і дані перепису 1897 р. Одначе якби в Криму була навіть більшість Росіян, то це не може оправдувати належности його до далекої Росії, коли він всіма своїми інтересами звязаний з під боком у нього лежачою Україною.

Полишуючи на боці в даному випадку українські кольонії на Поволжу і в азійській части Рад. Росії, зробимо підрахунок описаної нами української національної території, збираючи відповідні цифри, для більшої наглядности, в табеляричній формі.

---

*) Див. про це м. і. статтю — Українізаційні справи в Північно-Кавказькому краю — в журналі „Життя і Революція", ч. 6, за 1927 р.

*) Й. П. Трайнин, СССР (Союз социалистических советских республик) и национальний вопрос, Москва, 1924.

Назва поодиноких частин української національної території	Просторінь кв. клм.	Кількість населення (тисяч)	В тім Українців	
			Абсолютна кількість (тисяч)	у %
Радянська Україна	**451,584**	**29,019,7**	**23,218,0**	**80.0**
Українські землі остаючі поза Радянською Україною:				
1. Межиріччя	15,000	450,0	337,5	75.0
2. Стародубщина	8,500	500,0	300,0	60.0
3. Слобожанщина	40,000	2,500,0	1,712,5	68.5
4. Північн. кав. край	293,176	8,363,1	5,017,8	60 0
5. Крим	25,310	714,1	178,5	25.0
Разом	381,986	12,527,2	7.546,3	60.2
Ціла українська національна територія	**833,570**	**41,546,9**	**30,764,3**	**74.0**

Отже суцільна українська національна територія в европейській части Радянського Союза виносить 833.570 кв. кл., а українська нац. територія поза межами Рад. України становить близько половини (46.%) цілої укр. нац. території в Рад. Союзі! На цій території живе 41.546,9 тисяч людности, в тім 30,764,3 тисяч Українців, або 74,0%. Примішка чужого населення досить значна, але вона не більша від примішки чужого населення в Росії, і далеко менша, як в деяких середноевропейських державах.

В таких розмірах існує для нас Велика Україна на Сході. В таких межах на Сході повинна існувати Українська Держава. В цих межах повинні ми студіювати життя нашого народу за Збручем.

В цих розмірах українська національна територія становить коло 4.0% території цілого Радянського Союза, а процент населення підноситься з 19.8 до 28.3.

Коли-ж взяти лише европейську частину Союза (Росію без Сибіру, Тобольського краю і необжитих частин в Европі, Білорусь і Україну), тоді територія Великої України буде становити 19.0%, а її населення 35.8%*).

*) Українська національна територія по обою боках рижської лінії і фактичного кордону Рад. України з Румунією, по обчисленням проф. С. Рудницького виносить в мінімальних межах 905.000 кл., з населенням для 1914 р. 51,249,0 тисяч і в максимальних межах 1,056.000 кв. кл., з населенням 53,906.0 тисяч. (Огляд національної території України, ст. 132). Є це просторінь рівна більше-меньше Франції і Німеччині разом взятих (1,022.260 кв. кл.) з кількістю населення, зближеною до населення Німеччини в 1921 р. — 60 міліонів.

Але незмірно вища від цих процентів є господарська вартість української території в господарстві Радянського Союза!

Далі перейдемо до поділу української національної території на економічні райони.

(Кінець буде.) **А. Жук.**

Колєктивізація селянських господарств в СРСР і на Україні.*)

За кілька останніх літ число селянських колєктивних господарств, головнож товариств для спільної обрібки землі, зростало, як вже показано, дійсно незвичайно швидким тємпом. В жовтні 1929 було сколєктивізовано, і то справді добровільним способом, кругло на Україні 9 проц. всієї селянської землі, головно в зернових степових районах. Але тут і починається нова фаза колєктивізації — в яку вмішується з цілою силою уряд і партія, для якої успіхи колєктивізації були наче відкриттям. Зачинається „запаморочення": партія, не розуміючи справжніх причин дотеперішніх успіхів колєктивного руху, забажала цей стихійний рух використати для с в о ї х ц і л е й, змінюючи через те і характер самого руху.

Що саме було причиною успіху колєктивизаційного руху до осени 1929 р.? Очевидно, правди не дізнаємося з уст „запаморочених" (вони-ж самі призналися в цьому гріхові); її треба нам шукати самим. Прослідивши справу всебічно і без яких небудь апріорних думок, приходимо до такого висновку: Головним товчком для виникання с.-г. артілів і т-ств СОЗ була можливість тим способом: 1) прийти селянам до тягла, головно тракторів, що при 50 проц. без тяглових господарств на Україні мало рішаюче значіння, 2) одержати кредит з держ. банків, який давався в першій мірі кооперативам і спілкам і 3) дістати можливість праці взагалі і стати теж господарем. Ця остання річ мала не мале значіння для найбіднішого, малоземельного і спролєтаризованого елєменту.

Та коли партія і влада очевидно не бачила чи не хотіла бачити справжніх причин чисельного росту колгоспів. С в о ї субєктивні мрії і бажання принято за бажання сотень тисяч селян і вирішено: натиском з гори „допомогти" колєктивізації — навіть без огляду на те, чи стане для всіх нових колгоспів тракторів і грошей, та чи ці трактори всюди справді необхідні; без огляду на те, чи скрізь і у всіх ділянках с. господарства велика форма підприємства є кориснішою від середної або навіть дрібної. Тільки „запамороченням ума" можна пояснити факт, що в зимовій ударній колєктивізаційній кампанії приказано колєктивізувати навіть скотарство, хоч відомо загально, що в цій ділянці велике господарство досі завжди уступало середньому селянському! На оправдання цих всіх заходів видвигнуто опять із запаморочених шаф старі фоліянти Маркса і довоєнні праці Леніна, які доказували абсолютну перевагу великого сільського господарства над

---

*) Див. К. Р. за квітень ц. р.

малим — хоч нові наукові досліди, а ще більше статистичні факти і цифри доказали вже абсолютно незбито всю помилковість цих тверджень.

Партія, зробивши (в осени 1929) це своє найголовніше відкриття, просто захлиснулася від ентузіязму (інакше годі охарактеризувати пяну радість офіційних голосів, які тоді роздавалися з усіх сторін у звязку з досягненням с.-г. колективізації). Рішено без надуми: ударним большевицьким темпом посунути справу ще швидше вперед; для допомоги-ж ділу викинути гасло: вся біднота в колективи, всіх заможніжих селян геть із села; а їх землю до колгоспу! Те, що одні за час від революції уже надбали, має прийти в користь тим, що менше дбали (або мали менше щастя у житті). Із справи колективізації партія т. ч. зробила справу соціяльну, нову соціяльну революцію.

Ударна колективізаційна кампанія на новий лад, розпочата по наказу з Кремля, внесла в колгоспівську справу в СРСР і на Україні деякі засадничі новости, які в корені змінили її характер. Головне „новум" — це введення примусовости на місце дотеперішньої добровільности.

Дехто не доцінює засадничої ваги цього моменту. Прим. один львівський часопис (справа рад. колективізації, як відомо, стала вже предметом загальних розмов), виставив таку арґументацію: нічого класти вагу на добровільність. Коли щось є добре і корисне, то введення його в життя, навіть примусом, не може бути злим ділом; отже: або колективізація є взагалі добре або в засаді лихе діло. Коли добре, то треба хіба радіти, коли її заводять примусово, коли лихе, то нічого натискати на добровільність.

Може воно в абстрактних міркуваннях так і виходилоб, але з живою колективізацією справа інша. Річ в тім, що при добровільнім вступі в колектив член має можливість з нього виступити, коли побачить, що користи з цього йому немає, а при примусовій колективізації (чи також кооператизації) на совіцький лад — такої свободи виступу член немає. Він і його ґрунт остають на завше привязані до колгоспу. А в тім і вся справа.

Будь яка форма господарювання, — індивідуальна, спілчанська чи державна, оправдує своє право на життя тільки своїми позітивними наслідками: збільшеною прибутковістю та збільшеним доходом (в користь занятих у господарстві осіб чи загалу). Передумовою доцільної орґанізації народнього господарства і поступу є, щоби не творено примусових заборон для свобідного переходу людей від одної форми господарювання до другої в міру того, як котра їм видасться вигіднішою.

Совітська урядова колективізація створила якраз такі заборола і в тім міститься основна її хиба та господарська реакційність. Селянство не дало себе підманити крикливій реклямі нового способу ущасливлення країни і віднеслося до примусової колективізації з недовірям, а то й різко ворожо; не дурно ще Ленін мав висказати крилате слово: „классов обмануть нельзя". (кляс не здуриш). В цім випадку опір селянства, здоровий мужицький інстинкт став на перешкоді новій спробі рад. влади втиснути господарське життя країни в мертві рямці 22-ох параґрафів сталінського казьонного „зразкового статута с.-г артілі". „Хлопський розум" в даному випадкові став захисником

не тільки інтересу селянства, як кляси, але і цілого народнього господарства СРСР, яке в противному разі при здійсненні плянів „Колгоспцентру СРСР“ булоб засуджене на новий і то катастрофічний період занепаду сільсько-господарської продукції.

Не треба дати себе звести формальним заявам сов. чинників про „добровільність“ колективізації. Дійсно, як в декляраціях уряду, так і в зразковім статуті с.-г. артілі, яку вибрано на цей раз ударною формою колективізації, це слово стоїть. Та інша річ слова, а що інше говорять діла. За весь час зими 1929/30 самий тільки погляд на сов. ґазети з їх погромницькими закликами і статтями проти „куркуля“, проти „головтяпства“ місцевих партійних і радянських орґанів, які, мовляв, не виконують покладеного на них завдання колективізувати — все це свідчило про все інше, тільки не про добровільність колективізації. Це було насильне, нагальне, гайдуцьке заполохування людей і загањяння їх наче отари у колгоспи, ведене дуже хитро під гаслом — „розкуркулювання“. Лиш кілька ілюстрацій до цього:

„П р а в д а П р и л у ч ч и н и“, № 20 з 20. II. ц. р. Допис: „Чи є у Давидівці глитаї“ починається тими словами:

„Нам, переїздній редакції к о р о т к и й н а к а з: 100 відсотків колективізації у кожному селі, плюс орґанізаційне оформлення колгоспів“.

„К о м у н а“, Конотоп 29. січня ц. р., зачинає першу сторінку великим транспарентом:

„Нещадно розправитися з куркульськими змовами, негайно розкуркулити куркуля, ліквідувати його, як клясу!“

„Сільради п о в и н н і в т я г н у т и в с і (!) бідняцько-середняцькі господарства в колгоспи і ліквідувати куркуля, як клясу...“

„Знищуючи дрібні господарства, ми цим самим знищуємо всі умови до появи куркульні, на завжди і остаточно знищуємо її“.

Допис: „Є в нашому селі куркулики Салдатенко Іван Іванович, Гливченко Гр. Ів., Заяць Семен та інш. Мають гарний реманент, майно то-що. Чи можна дивитись на це спокійно тоді, коли біднота не має реманенту, більше того — живе в чужій хаті? Хоч сільрада й мовчить, але біднота відповідь дала недвозначну: на заг. зборах бідняків та активу ухвалили постанову: все майно та землю від куркулів відібрати та передати колгоспам“.

Крім „куркуля“, йшла нагінка на сільради, які „злигалися з куркулем“, на недосить ревних партійних, радянських, аґрономічних і т. д. робітників. Викриванням тих злочинців занялися сотні виїздних редакцій і армія „селькорів“. Їхніми доносами на окремих осіб переповнені сторінки місцевих ґазет.

Положення „куркуля“ стало „ні в кут, ні в двері“: з одної сторони вимагають бути прихильним колективізації, з другого: — наказом з гори виразно заборонено допускати глитая до колективу. Всім стало ясно і так зрозуміли це внизу, що настав час вивласнення заможніших селян. Цілком отже льоґічно „Червоний Кордон“, (Камянець Под.) № 22, писав:

„Розкуркулення — складова частина утворення і розвитку колгоспів“, покликуючись в дальшому тексті на слова самого Сталіна:

„Тепер розкуркулення в районах суцільної колективізації не є вже звичайним адміністративним заходом, тепер воно уявляє з себе складову частину утворення і розвитку колгоспів“.

(Між іншим, ані Сталін, ані мабуть ніхто інших не доказав, чому саме заснування колгоспів на землях бідніших селян середняків мусить обовязково тягти за собою вивласнення (і то повне) більшеземельних господарів!). Як на ділі було з тим розкуркуленням „не звичайним адміністративним способом", про це хай краще говорить сам його духовий творець:

„В ряді районів добровільність заміняється примусовим вступом до колгоспів під загрозою розкуркулювання, позбавлення виборчих прав і т. інші. В наслідок до числа розкуркулених попадає іноді частина середняків і навіть бідняків, при чому в деяких районах процент „розкуркулених" доходить до 15, а процент позбавлених виб. прав до 20. — Спостерігаються факти надзвичайно неввічливого, обурливого, злочинного поводження з людністю з боку деяких низових робітників, що є іноді жертвою провокації від контрреволюційних елементів (?) (самий-же Сталін закликав до розкуркулювання! К. К.)..." (Відозва ЦК ВКП(б) з 11. III. ц. р.).

Як бачимо, Сталін сам жахнувся духів, що їх викликав він самий з цілим „партактивом", і затрубів до відвороту. Він заговорив знов про добровільність і (очевидно) винайшов для цього десятки цитатів в обовязуючому талмуді — в томах Леніна (жаль, що їх призабуто тоді, як вирішувано про ударну колективізацію). Та як він розуміє цю добровільність ще й зараз, про це хай свідчать деякі місця з його найновіших статей, що появилися у відповідь на заміти і сумніви піднесені в комуністичних кругах з приводу відвороту.

„На підставі цих вказівок Леніна(?!) ЦК нашої партії поділив області СРСР з погляду темпів колективізації на три ґрупи, що з них Півн. Кавказ, Сер. Волга і Ниж. Волга, можуть закінчити колективізацію весною 1930, інші зернові області (Україна, ЦЧО, Сибір, Урал, Казакстан та інш.), можуть її закінчити в основному весною 1932, а решта можуть до 1933 р.".

А на ділі, мовляв, старательні чини щасливо забули і вказівки Леніна і Сталіна, та „ніби у пропасниці гонючись за дутими цифрами колективізації", стали орієнтувати своїх робітників на те, щоб закінчити колективізацію весною 1930 р. і т. д.

Хто тут прав? Сталін і його Ц. К. чи виконавчі чини партійної диктатури? Хто тільки уважно прочитає повищий уступ зі статті Сталіна, той мусить признати всю льоґіку і рацію виконавцям, а не ґенералові. Їх поведінка послідовна і льоґічна, його фразеольоґія — терпить саме на недостачу льоґіки. Бо або колективізується добровільно, тоді не можна назначати ніяких речинців („до 1930 р.", „до 1932 р." і т. д.), бо хто може знати, як захоче селянство? Або колективізується до якогось речинця — тоді всякому очевидно, що треба „колективізувати" примусом, нагінкою, терором. І даремно Сталін та його Ц. К. намагаються скласти вину за те, що в краю діється, на низовий апарат. Низові чини диктатури є морально „чисті": вони робили так, як льоґічно випливало з тексту та сенсу декретів, а що виявили в цій справі більше „стихійної" ревности, приспішуючи „темпи", то як їх за це винити? Навпаки, вони мають повне „моральне" право почувати себе ображеними у своїх найсвятіших партійних почуваннях. І вони це роблять.

Очевидно, фраза Сталіна про поворот до добровільности при вступі у колгоспи є фразою без змісту; проти неї говорять вже пізніші слова і вчинки і самого Сталіна і цілої больш. партії.

Але питання про добровільність (кардинальне питання в кооперації взагалі), не обмежується самим тільки способом вступу до колективу; не менше важним є друге питання: *чи має член колективу можливість кожночасно добровільного виходу з колгоспу?*

На це питання дає відповідь самий текст „зразкового статута с.-г. артілі". §. 9. і 10. статуту голосять:

„Із вартости усуспільненого майна членів артілі (худоби, реманенту, будівель то-що), від одної чверти до половини зараховується до неподільного фонду артілі... решту майна до пайового внеску члена"...

„Із членом артілі, що вибуває з її складу, управа розраховується й повертає йому пайовий внесок, до того-ж людині, що вибуває, **можуть дати наділ тільки за межами земельної площі артілі"...**

Значить: половину внесеного движимого майна член тратить відразу вступаючи в артіль, а землю свою на ділі він тратить цілком, бо що значить „наділ поза межами артілі"? З якої землі, коли її не буде?

Іншими словами: селянин стає на віки членом колгоспу, хоче він того чи ні: **„Colhospi adscriptus"** (привязаний до колгоспу), так як колись його предки за шляхетчини були на вічні часи „приписані" до ґрунту пана **(Glebae adscripti).** Правда, тепер цю нову примусовість обставляється ріжними фразами про будівництво, мовляв, соціялізму на селі, про відняття раз на все можливости рости на селі глитаям-визискувачам і тд., та це не зміняє ні трохи основного змісту сталінської колективізації, яка справді заносить кріпацтвом, цим разом на услугах вже нової державної „шляхетчини". Як на російському так на українському селі ще не вимерли люде, що бачили й інших соціялістів при роботі на селі і напевно знають, що з поняттям соціялізму не мусить вязатися якраз елемент **закріпощення** людини, тільки якраз навпаки; сталінсько-комуністичне виправдування їхніх заходів фразами про соціялізм ледви чи в силі закрити перед селянством справжні наміри больш. партії: знищити селянство як клясу самостійних дрібних продуцентів, перемінити селян в **залежних прямо від держави** ніби — спілчан, а в дійсности рабів-панщизняків. Не дурно-ж, як доносять рад. селькори, по селах у колгоспівській цій кампанії чутно було раз враз оклики між селянством: панщину заводять!

Що селянство мало рацію з тим закидом, про це свідчить знов таки той самий зразковий статут артілі. Не ходить про ці точки статута, де говориться: „ніхто з членів артілі не може відмовитися від дорученої йому роботи" — бо у великому господарстві інакше і не моглоб бути; тут все у порядку. Ходить про господарку колективу як цілости. §. 22. говорить м. і. про **обовязок артілі здавати всю свою товарову продукцію державі і кооперації.** В тій цілі „артіль складає зі своєю надбудовою, колгоспним обєднанням, угоду про **контрактацію"...**

Тут власне центр ваги цілого статута, тут весь сенс і властивий зміст цілої ударної колективізації. Тут уся „ґеніяльність" і хитра підступність її духових батьків. Колгосп обовязується хліб свій продавати **тільки державним хлібозаготівним орґанам,** очевидно тільки по обовязуючих максимальних (дуже низьких) цінах; щоби колгоспи держати в руках, від нього вимагається заздалегідь, ще далеко до засіву, підписати „контрактацію" на доставу збору з означеної кількости гектарів землі. При цій нагоді колгоспові приписують, що і де сіяти,

себто іншими словами: фактичним засівачем землі та власником збору є державний апарат; артіль чи комуна є лиш технічними виконавцями единого державного засівного пляну, є кільцем у загальному державному господарському апараті.

Принціпові обожателі держави, як цілі самої в собі, засадничі прихильники як найбільшої етатизації всього життя можуть бути вповні вдоволені з помисловости „колгоспцентра СРСР" та Раднаркому СРСР" (вони підписали декрет про зразковий статут с.-г. артілі). Плян ґрандіозний, велетенський, приголомшуючий. Уявіть собі: за одним почерком пера, одним натисненням ґудзика з Кремля 22 міліони недавніх ще „самостійних господарств", „вузьколобих індивідуалістів" і т. д. виїздять з тракторами (чи хочби покищо з усуспільненими шкапами) на скомасовані лани, де заорано селянські межі і сіють, сіють, сіють... все тільки те і тільки того, що обраховано в Кремлю. А відтак січуть, косять і жнуть, молотять все тільки тоді і так, як придумано у Кремлю. А зібране звозять на їм призначені хлібозаготовні пункти, де в обмін за це дістають... не гроші, ні: тільки ситцю, цукру, шкіри, а коли їх не буде, що можливе, тоді... квитки на ситець, цукор, шкіру... Як гарно, як просто, як захоплююче!

Тільки одна недостача: рахунок зроблений, як то кажуть, без господаря. Не питали думки кожного з тих 22-міліонів господарів, що вони на те? Чи згодяться вони на те, щоби віддати себе в цілости в руки державних хлібозаготівних орґанів? Чи погодяться вони на те, щоби брати за свій хліб лише таку ціну, яку їм диктуватиме Наркомзем з Кремлю?

Ось де головна річ; ось „загвоздка" і „корень вещей". Усі голоси критики больш. колективізації, які нам доводилося читати, цілком на наш погляд **помилково** ударяють в саму **форму** колгоспів, фільваркових господарств, вбачаючи в них самих головну хибу і небезпеку. На наш погляд, річ і лихо не в тім, що селянин покине капарити на дрібнім куску, а скооперується з другими у спілкове господарство. Не в тім лихо; навпаки, при умовах таке спілчанство моглоб селянинові вийти на користь, якби... якби не примусова **контрактація!***)

Ми осмілюємося твердити, що **головним** товчком, що привів больш. уряд до „сталінської колективізації" було не саме стремління до усуспільнення сільського господарства. Далеко сильніше тут діяло бажання: *раз на все збавитися щорічної мороки із хлібозаготівлями, з НЕП-ом, з реквізиціями хліба по 22-міліонах селянських комор; раз на все покінчити з вільним ринком на збіжжа, запевнити собі за безцін продукти села*, необхідні на удержання розбуханого бюрократичного апарату та на розбудову індустрії (пятирічка!). Без порівнання зручніше і простіше (з цеї точки погляду) мати діло з колгоспом, як з сотнею індивідуальних господарів, з яких кожен як може, так „дурить владу", відвозячи зерно до приватного млина чи до приватного скупщика, який платить вищу ціну. Завівши НЕП у 1921 р., большевизм „скріпля серце" затиснув зуби, чекаючи тільки нагоди для нового скоку. Такою нагодою йому видалася „колективізація". **Зліквідувати НЕП при допомозі колгоспів та контрактації** — така фактична ціль

*) Секретар КП(б) на Україні, Косіор говорив недавно: „до весни маємо законтрактувати 95 проц. всіх зернових засівів!". (Больш. України № 3).

і справжній зміст найновішої фази комуністичної економічної політики.*)

„Учeник“ і офіційний інтерпретатор Леніна — Сталін зробив таким чином відступ від найрозумнішого винаходу свого учителя, НЕП-у, якого введення свого часу врятувало большевицьку владу від упадку. Новий пароксизм протиселянських і державно-етатистичних настроїв, якою ми є зараз свідками, може мати прямо необчислимі наслідки; хоч Сталін і спостеріг, до чого це все веде, то чи вдасться спинити розгін пущеної в рух протиселянської демаґоґії та розпалених страстей сільського пролетаріяту, якому вкладено в руки братовбійчий ніж на брата, трохи заможнішого сусіда-господаря? Як пройде серед таких відносин весняна засівна кампанія? Хто має певність в таких відносинах, що засіяне ним зерно буде ним самим зібране? Трівожні вісти, що друкуються таки у самих больш. ґазетах про те, що чимало колгоспів і досі не зібрало насіння на засів, що колгоспники перед вступом у артілі розпродують масово зерно, коні, корови, ріжуть свині, кури, гуси і т. д.; що і в квітні ще у більшості колгоспів не зорґанізована тяглова сила для обрібки поля — все це свідчить про все інше, тільки не про те, що весна цього року пройде нормально та що ярі поля будуть обсіяні. Дійсно, тільки непритомні люде могли зважитися на цього рода скок у темряву і то ще на передодні весни. Інакше не можна назвати кампанії „розкуркулювання“ та заряджeного відтак від-розкуркулювання.

Статті Сталіна та указ Ц. К. партії (ціла кампанія колективізації велася прямо від імени партії, навіть без привичної досі оболочки „радянських“ державних орґанів; всі накази, зразкові статути, директиви і т. д. піблікувалися прямо від імени Ц. К. ВКП(б); акція велася крім того різко централістично: величезну територію, шесту частину земної кулі, підтягнено під 22. параґрафи, придумані у Кремлю. Це мало за наслідок **масову втечу** селян із колгоспів, куди їх загнано проти їх волі. Але хто поверне їхнім господарствам понищений реманент, випродану за безцін худобу, засівне зерно і т. д.?

Після головокружних паперових успіхів прийшлося вживати опять надзвичайних заходів для припинення наrальної втечі селян із колгоспів. Дня 2. квітня появляється „Постанова ЦК ВКП(б)“ в якій „пропонується“ Центральному Викон. Комітетові і Раді Нар. Комісарів СРСР, приобіцяти колгоспам ріжнородні податкові та інші пільги: звільнити на 2 роки від оподаткування усуспільнену робочу худобу, корів, свиней, птицю і овець, зменшити на 50 проц. податок від усуспільнених городів, забезпечити фонди на кредитування колгоспів у висоті 500 міл. карб., колгоспникам продовжити речинці сплати їхнів боргів по касах, зняти з них штрафи і судові кари, збирання пайових

*) Косіор (див. вище) казав дослова так: „ліквідуючи курк. господарства врайоні сусуцільної (поверх 50 проц.) колективізації, касуючи в цих районах закон про оренду і т. д., чи не касуємо ми цим НЕП-у? Ні, не касуємо. Згадайте, що НЕП ми запроваджували не для непмана та куркуля, а в інтересах середняка. Ліквідуючи курк. госп-ва, витискуючи в місті непмана із торгівлі, ми ані трохи не касуємо ще цим основ НЕП-у(?!); ми тепер встановляємо безпосереднє єднання між соціялізованою промисловістю і соц. сектором села та індівідуальним сель господарством через контрактацію“... Виходить хитро: не касуємо, але таки його не буде.

капіталів до кооперативних т-ств здійснювати тільки добровільним шляхом(!), заборонити збирання внесків до щадниць примусовим способом(!), заборонити Наркомторгові стягання за контрактаційними договорами на заріз тільних коров з однокорівних господарств, що ввійшли до колгоспів(!!), дозволити колгоспникам у вільний від праці час вживати своїх (усуспільнених) коней для заробітків візникуванням, однак з обмеженням, що він має право тільки на 40 проц. заробітку, решту має передати в колгосп і т. д.

Очевидно, все це — для зроблення настрою, для зменшення катастрофи; на ділі-ж колгоспи будуть обтяжені не менше, як були селянські господарства; про це писав м. і. щиро „всесоюзний староста" М. Калінін.

Кілько зараз є колгоспів — ніхто не може знати. Косіор подавав на 1. лютого фантастичну цифру — 22.000 на самій Україні, які обіймали поверх 30 проц. всієї селянської площі. Кілько з того залишилося і на ділі приступило до обсіву землі — треба виждати.

Большевицька колєктивізація с. господарства це без сумніву найбільший в історії світа по своїм розмірам економічний експерімент; найбільший та при тім найбільш сміливий та очайдушний. Він без порівнання сміливіший від переведеної перед 10-роками націоналізації промислу і торгівлі в СРСР. Отчайдушність цього експерименту в тім, що там передавалося в руки держави те, що вже існувало у великих орґанізаційно, збірних формах, те що з природи самих технічних виробничих процесів тягло до великої форми і до централізації — тут насильно втискають у рямці великої орґанізації те, що тільки частинно надається до технічної концентрації (трактори, молотілки!), а у більшости краще чується у формі дрібного підприємства.

* *
*

Аналіза способу орґанізації большевицьких „колгоспів", переведена нами, свідчить про: 1) відсутність в них елєменту добровільности, 2) повну юридичну господарську залежність цих колєктивних господарств від уряду (контрактація продукції з гори і позбавлення можливости вільно збувати продукти на ринку та вільно боротися за ціну). Цих двох моментів вистарчає для того, щоби заперечити кооперативний характер цих орґанізацій. З артілями Миколи Левитського вони мають дуже й дуже мало спільного.

Розуміють це зрештою самі комуністи. Не даром один з присяжних рецензентів та фаховий викривач всяких ухилів у кооп. літературі, мадам Шмаргонь, подаючи (в Большевику України № 4 за ц. р.) оцінку на працю проф. І. Шимоновича про колгоспи, відмежовує сучасні казьонні колгоспи від артілів Левитського, — очевидно викпиваючи ці останні, а возвеличуючи сталінські колєктиви.*)

Без сумніву, тільки майбутня (і недалека) дійсність вирішить спір про те, що народові і народньому господарству, як цілости корисні-

---

*) При цій нагоді дісталося і проф. Шимоновичеві за його симпатичну згадку про М. Левитського. У проф. Шимоновича старательна рецензентка розкриває народницькі, дрібнобуржуазні, куркульські тенденції. „Такий уже тепер час настав".

ше: сільська кооперація (спілкове ведення чито цілих господарств чи окремих госп. чинностей) оперта на свободі господарських зносин, чи державний централізм та подиктована з гори офіціяльщина. Ми ані хвилину не сумніваємося про те, хто виграє цю гру і вдержиться на поверхні життя. **К. Коберський.**

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Треба раціоналізувати управління кооперативами.*)

В навязанню до моєї статті, поміщеної під цим заголовком в К. Р. за лютень б. р., Редакція подає в цьомуж місячнику за березень (ст. 116) неґативні погляди польських авторів (поміщені в „Працовніку Спулдзельчим" на справу оплати крамарів у процентах від торгів.

Твердячи, що я мав піднимати це саме питання, Редакція К. Р. (мабуть ненарочно) передала мою думку не цілком точно. Вважаю проте не зайвим зазначити, що як би я мав також на думці оплачування в процентах від торгів лиш одних крамарів, то правдоподібно дійшов би до тих самих висновків, що автори з „Працовніка". Бо й дійсно! З якої дикої речі має крамар відповідати кишенею за лінивство, глупоту і нездарність управи, чи надзірної ради, або знова збирати незаслужені зиски за чужу здібність та працю? Кооперація взагалі, а споживча зокрема все мусить стояти на ґрунті можливо найсправедливішого розділу користей зі своїх досягнень. Рядовий член повинен дістати свою пайку чи то в виді товарових зворотів відповідно до вторгованої від нього квоти, чи то в формі дешевшого або кращого товару; платні урядовці повинні одержати свій наділ в формі винагороди за свій труд і свою здібність відповідно до вислідів їх праці, а сама кооператива, як інституція, також мусить дістати для себе справедливу часть на забезпечення можности розросту. Покривдження члена, чи службовика, чи кооперативи, як інституції, усе відбувається коштом одного або й двох других з трьох наведених кооперативних чинників і скорше, чи пізніше відбивається некорисно на здоровлі кооперативної цілости.

Наша кооперація, що виросла на ґрунті за слабо справленім перед засівом, особливо доймаюче відчуває на своїй шкірі між иншим брак пляновости і хаотичність в запевненні рівноваги у розділі користей з кооп. досягнень між членів, діловодців та саму кооперативу. Переглядаючи білянси поодиноких кооператив, надто часто стрічаєте щось таке, що не знати, чи сміятися з того, чи плакати. Приміром, кооператива платить крамареві по 15 золотих в місяць, управа працює зовсім даром, а в білянсі виказує зиску 1700 зол. Або місячні торги виносять

*) ВІД РЕДАКЦІЇ: Просимо наших Читачів і прихильників взяти участь в дискусії над порушеним питанням.

1200 золотих, платня управи з крамарем виносить 150 золотих, а в вислідi 2500 зол. білянсової страти і азартна спекуляція на чужих капіталах. Лиш рідко де попадає в руки білянс зовсім зрівноважений, що свідчить про ядерність кооперативи. Це й навело мене на гадку оплачування в процентах від торгів всієї адміністрації аж до податків та ужитку склепового включно. (Блище про це в попередній статті). Здорові кооп. орґанізми на цім нічого не стратилиби, хворі напевно богато зискали би, а для галапасів на тілі кооперативних орґанізмів це був би дійсно стопудовий молот, або — як хто воліє — добра „шара“ масть. (Здаю собі докладно справу з цього, що така розвязка питання задержання рівноваги у розділі користей з кооп. досягнень далека від досконалости, всежтаки обстоюю її, бо вважаю, що в практичному приміненні це був би у наших обставинах великий крок вперід у розбудові справности нашого кооп. апарату).

Тут заходить велика ріжниця між мною і авторами з „Працовніка“ в підході до цілої тої справи, а тимсамим у висновках. Ризико поносять в моїй концепції всі міродатні чинники кооперативи без виїмку, а рівночасно всі мають свій особистий інтерес в справності кооп. діловедення через усі його степені аж до кооп. пропаґанди включно — в усім, що причинюється до розросту кооперативи в глуб та шир.

Предвиджую тяжкокалібрований закид, що деякі управи та крамарі то хитрі птиці і будуть білянсувати так, щоби хочби штучно збільшити денні торги —мудріші через надто високу, дурніші через надто низьку калькуляцію товарів. В теорії воно виглядає на правду, та в практиці воно не буде так страшно. Як товар буде за дорогий, то вже члени потрафлять скоро скрутити голову високим цінам, а при ненормально низькій калькуляції товарів скаже своє розумне слово білянс, як що забуде його сказати кооп. надбудова, чи контрольна комісія, чи прямо здоровий інстинкт кооператорів. Впрочім на поодинокі сортименти товарів повинен бути в кооп. надбудові опрацьовуваний плян проценту накидки, приноровлюваний розуміється для кожної кооперативи у відношенні до кільометрів достави та риночних цін. А навіть ціни повинні бути калькульовані і вписувані у фактури вже в кооп. надбудові в присутності закупщика. (Виджу підсміхнені, або видовжені обличча директорів ПСК!). Це коштувалоб тільки одного урядовця більше, а які користи принесло би!!

Та я відбіг трохи від теми.

Позатим в розвязці цього питання в такій формі, як я подав, крім наладнання взаїмовідносин між трьома головними кооп. чинниками, то є між членом, платним працівником і кооперативою, як інституцією, виджу ще асекурацію кооператив перед такими модними тепер білянсовими стратами, які поволи зачинають витискати з нашого кооп. ринку навіть манка.

Володимир Зєлик.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Політика найменшого спротиву.

(Кріза в українській кооперації та методи боротьби з нею).

Дир. РСУК. О. Луцький на Загальних Зборах РСУК. 3. лютня ц. р. в своєму рефераті про с.-г. крізу висловив думку, що крізу переживає нині майже цілий світ, але відчувають її не всі однаково; народи богатші і більше зорґанізовані відчувають її менш дошкульно, ніж народи бідніші і культурно відсталі. Думка — цілком правильна і незаперечна, бо самі факти життя її найкраще підтверджують. В той час, коли данський селянин майже не відчуває крізи, а навіть ще з неї подекуди користає, то український чи російський селянин просто гнеться під її тягарем. Зокрема болюче відчуває на собі крізу український селянин, господарство якого на всіх теренах української землі опинилося з відомих причин в найтящих умовах. А через те, що цілий світ нині є звязаний безконечною кількістю невидимих ниток в одно ціле, то добробут одної частини цього цілого походить з нужди і злиднів другої частини. Коли данський селянин одержує за своє масло чи яйця найвищу ціну, то в значній мірі завдяки тому, що він не має на світовому ринкові собі конкурентів, або має їх дуже мало. Коли би всі країни виробляли таке саме масло, як данці і в такій-же відносно свого господарства кількости та завоювали собі на нього таку-ж славу і попит, то очевидно данське масло неминуче упало би в ціні. І так зі всім: зі збіжжам, яйцями, солониною, худобою і т. д.

Так є в нормальні часи: багатший і сильніший далі богатіє, а бідніший і слабший — убожіє. Але ще більш різко і яскраво виступає ця ріжниця становища богатшого і біднішого народу під час крізи. Чому? А тому, що кріза є стихійним лихом, яке походить із несправедливих суспільних відносин в цілому світі. Проти цієї стихії краще обороняться той, хто є до цього заздалегідь приготований. Коли би Голяндці протягом довших поколінь не підготовились до боротьби з морською стихією, то вона в любий момент могла би знищити нинішню Голяндію, хоч як би її населення було тепер орґанізоване і культурне. Іншим прикладом може служити нам Німеччина, яка в світовій війні була мілітарно розбита, а в господарському відношенні обезсилена, але завдяки попередній підготовці цілого свого населення до господарської самодіяльности, нині швидко загоїла свої рани і знов стала сильною та життєздатною.

Значить, для відпорности проти лиха в тяжкі часи потрібна довга, вперта і систематична попередня праця. Само собою нічого не прийде. І коли наше хліборобське населення відчуває на собі нинішню крізу найдошкульніше, то корінь цього лиха лежить в нашій попередній непідготованості, в нашій господарській слабості. Одначе, що-ж нам робити? Чиж вистарчить нам в сучасну хвилю сконстатувати цей факт і заспокоїтися, признавши наше безсилля? Ні, треба використати цю

крізу, щоби найти нові шляхи і застосувати нові методи до нашої праці для збудування нашого господарського життя в майбутньому. Кріза ніколи не проходить даром, **вона завше штовхає життя до нового розвитку.** Так є в культурному житті, так є в соціяльних відносинах і так є в господарстві. Ми знаємо, що якраз підчас промислових кріз завше появляються нові винаходи в области техніки, росподілу праці і методів виробництва. Так є і в сільському господарстві. Сільсько-господарська кріза 80—90 років минулого століття була переломовим моментом для перебудови зернового господарства на годівельне в Данії та инших західно-европейських країнах, а зокрема вона була сильним товчком до розвитку сільсько-господарської кооперації.

Нинішня сільсько-господарська кріза явиться цим товчком і для розвитку нашого господарства та нашої кооперації, бо збірна людська думка працює в одному напрямкові, шукаючи виходу з тяжкого положення. Але треба, щоби ця думка була сконсолідована, а наша практична робота свідома і плянова. Нині це нам потрібно більше, ніж коли-б то не було досі. Треба рішуче відкинути всякі сантіменти, неуцтво і ділєтанство, що тяжкою колодою лежало нам досі на шляху до дальшого розвитку. Зокрема — нашій кооперації. Ми всі дуже добре знаємо, що єдиним засобом до піднятття нашого народу на вищий матеріяльний, а тим самим і на культурний рівень являється кооперація. Та це лише слова, а нам треба діла. Але подивімось назад, яке було це діло? Чи опанували ми наше господарське життя і наші інстинкти та від діда-прадіда набуті звички в нашій практичній роботі? Ні, ми не творили нашого життя свідомо, а послушно йшли за ним. **Ми йшли по лінії найменшого спротиву.** В нашій кооперації ми не вміли і не навчилися застосовувати кооперативні принціпи, хоч і знали про них. Ми знали дуже добре, що в кооперації, а зокрема в споживчій кооперації, торгівля на борг є недопустима. Коли ви спитаєте першого ліпшого „директора", чи він знає про це, він вам з цілковитою певністю скаже, що знає, але тут-же добавить, що у нас це є неможливо, бо, мовляв, без боргу нема торгу. Таке знання — це ніяке знання. Треба не тільки щось знати, але саме головне розуміти. Сільська баба також знає „Отче наш", але не розуміє його, коли підчас молитви посилає прокльони на курку, що на грядку в городі залізла, чи на кота, що з гладущиком молоко переверне. Таке „знання" є лише порожні слова і профанація.

Торгівля на борг привела до кризи і в нашій кооперації, що являється просто абсурдним. Бо як може переживати крізу кооперація, як така? Крізу може переживати лише приватне господарство — все одно велике чи мале — бо працює на зиск, на спекуляцію. Але кооперація зиску не знає, спекуляцією не займається. Вона являється лише справедливим посередником між консументом і продуцентом. Значить, вона рахується з тим господарським станом, який є, але свого стану не витворює. Що через загальну крізу можуть терпіти члени кооперації, це ще не значить, що кооперація переживає крізу.

В чім помічається кріза в нашій кооперації? Тільки в одному: нема чим платити зобовязань, бо торги зменшились. То хіба-ж це є кріза? А як би не було боргів і не треба було-б платити зобовязань? Очевидно, кризи не було-б. Правда, кріза у нас виявляється ще в іншому, а саме, що нема чим оплатити персоналу, бо через скорочення

торгу росходи перевищують приходи, але звідки це походить? Знов таки з тої-ж фальшивої засади — торгу на борг. Ми роздували наші кооперативні підприємства до можливо найбільших розмірів, поширювали галузі діяльности, не рахуючись з матеріяльними і орґанізаційними засобами. Отже залазили в борги і самі боргували, що вже само побільшувало працю персоналу, а значить і вимагало відповідної оплати його. На це мені можуть сказати, що коли-б ми не торгували в борг, то нині наші кооперативи були-б ще слабші і питання службового персоналу стояло-б ще гостріше. Та на це треба сказати, що якраз навпаки, коли би протягом тих 7—8 років, що наша кооперація існує, вона розвивалася правильно, не ломаючи її засад, то вона нині виглядала би далеко сильнішою і під матеріяльним оглядом. Треба доказів? Ні, раньше вивчім кооперацію, зрозуміймо її, а тоді доказів не буде потрібно.

Ну, добре, прийшла в кооперацію кріза, нема чим платити векслів, нема за що утримати службового персоналу. Але як борються з цим явищем наші кооперативи? Дуже просто: по лінії найменшого спротиву, роблять те, що дається найлекше: звільняють службовиків, редукують (зменшують) їм платню. І когож звільняють і „редукують“? Нажаль тих, що в нинішній тяжкий час являються найбільш необхідними: в першу чергу аґрономів, а потім орґанізаторів. На що-ж вони, мовляв, коли торги зменшились, особливо торги сільсько-господарськими артикулами, в чім був колись користний аґроном? От і вилазить шило з мішка, що аґрономи і орґанізатори були потрібні лише для торговельної діяльности, нині обставини змінилися і вони являються вже зайвими. Оттак у нас провадиться боротьба з крізою. Це — просто жах! Чи-ж в цей спосіб ми поборемо крізу, або вірніше кажучи, пристосуємось до неї? Чи-ж так найдемо нові шляхи до розвитку і використаємо крізу, яко переломову добу до нового життя? Ні, занедбайте ліпше торгівлю, коли вже є неминуче щось занедбати, але збережіть кооперативний елємент в кооперації, дух її, хоч би коштом тимчасових білянсових дефіцитів. Дефіцит ще не є руйнація, але відкинення орґанізуючої сили в кооперації, це є початок руйнації, якої не поправите жадними „зисками“ в майбутньому.

Ще сумніше представляється справа, коли згадати, що і ці звільнення та редукції часто провадяться з міркувань ґрупових чи родинних. Коли вже когось „редукувати“, то редукувати того менш здібного і корисного, а не навпаки. Тут жадні сантіменти є недопустимі. Справа мусить бути на першому пляні, а потім особи.

Ще раз пригадаймо собі, що є кооперація, і тоді зрозуміємо, як маємо до неї застосуватися в цю тяжку хвилину. Туган-Барановський довів незаперечно, що вона має під собою соціяльні основи. За допомогою кооперації провадиться соціяльна боротьба працюючих з визиском, покривджених з тими, що кривдять. А раз це є боротьба, то вона мусить мати зброю і провід. То-ж не відбіраймо від неї в найтящі часи цеї зброї і проводу, бо самі собі підготовимо поразку. Закиньмо заячу психольоґію — в небезпечний момент надіятися лише на свої задні ноги і втікати — а ставаймо до боротьби відважно і рішуче. Тоді переможемо.

Г. Няньчур.

XXXI. Звичайні Загальні Збори Центробанку.

Дня 25. березня ц. р. відбулися у Львові XXXI. з черги звичайні Загальні Збори Центр. Кооп. Банку „Краєвий Союз Кредитовий". Зборами проводив голова Надзірної Ради д-р Михайло Волошин.

Звіт з діяльности за 1929 р. предложив Загальним Зборам головний директор Центробанку д-р Кость Левицький та вказав, що минулий рік приніс нам дальше погіршення економічного положення, бо у всіх ділянках наступив господарський занепад: у промислі, торгівлі і рільництві — а це вналідок обнижки цін на рільничі продукти, наслідком ослаблення купної сили і взагалі недостачі гроша. Коли польські кооперативи заапелювали до своєї держави за дальшими санаційними кредитами у висоті кількадесяти міліонів, то наша кооперація не мала до кого апелювати, бо її не допущено до державних кредитів і їй остала одинока опора: власні сили народу. З того становища належить оцінювати замкнення рахунків і білянс Центробанку за 1929 рік, що виказує повільну розбудову Центральної Каси Укр. Кооператив, побудованої на своїх силах.

З черги д-р Кость Левицький перейшов всі позиції білянсу, як у довжнім так і в чиннім стані та подав їх розмірно значний зріст у р. 1929. Головним оборотовим фондом Центробанку є вкладки ощадности. Всіх вкладників було 2.128, з чого на більші вкладки понад 1000 зол. (100 дол.), прийшло 215 вкладок, а на менші вкладки до 1000 зол. (100 дол.), прийшло 1913 вкладок, так що переважаючу часть вкладок ощадности дають дрібні масові вкладки. У цьому загальному числі вкладників є передвоєнних кооператив 123 та повоєнних кооператив 19 з розмірно малою квотою. Цей стан мусить змінитися на ліпше, коли Центробанк має бути дійсно Центральною Касою Українських Кооператив. Кооперативи повинні льокувати у Центробанку всі свої грошеві надвишки, а також всі союзні кооперативи повинні кожного року складати по одному уділові до Центробанку, так як це вирішив VI. Краєвий Кооперативний Зїзд з 13. березня 1929. Коли кооперативи цього рішення не виконають, то Центробанк не буде в силі виконувати як слід обовязків Центральної Каси Укр. Кооператив.

В р. 1929 користало з кредитів в Центробанку 119 союзних кооператив. Оборотовий фонд Центробанку у висоті около 1 і пів міліона золотих не дав йому змоги покрити кредитового запотребування укр. кооперації. Тому за порозумінням з РСУК запрошено кредитові централі, а саме „Зем. Банк Гіпотечний" і К. Б. „Дністер" до співділання з Центробанком при уділюванні кредитів союзним кооперативам. Це порозуміння дійсно заключено і в місяці лютні розпочалося спільне акредитування кооператив.

Орґанізація кредитових кооператив в останньому році значно поступила вперед. Кред. кооператив, принятих до РСУК, було з кінцем 1929 р. 248, з того з повітовим характером 98, у цьому 16 кооператив на Волині. Центробанк обстоює думку, що належить основувати тільки життєздатні і побудовані на самовистарчальности кредитові кооперативи.

Звіт д-ра Костя Левицького доповнив дир. пос. Остап Луцький статистичними даними відносно розвою кредитових кооператив від р. 1924 та відносно зросту вкладок ощадности наслідком заініціованої Центробанком і веденої Товариством „Ощадність" при допомозі РСУК і Центробанку пропаґанди масової ощадности. Зріст цей є безумовно значний, а всетаки зібрані укр. кооперацією вкладки ощадности далеко не можуть рівнятися з досягненнями кооперації інших країв у цьому напрямі.

Всі присутні заявилися за конечністю дальшої безустанної пропаґанди ідеї ощадности та орґанізації кредитових кооператив по селах. Чистий зиск призначили Загальні Збори на 8 проц. дивіденду від увілів, а решту на резервові фонди. На внесення Контрольної Комісії Загальні Збори уділили абсолюторію Надзірній Раді і Дирекції, та перевели вибори на місце уступаючих після статута членів Надзірної Ради й Контрольної Комісії.

XVIII. Звичайні Загальні Збори „Маслосоюзу".

Цьогорічні Загальні Збори „Маслосоюзу" в дні 26. березня скликано до новонабутих „Маслосоюзом" забудовань у Львові при вул. короля Ліщинського та Декерта, де у великім фабричнім будинку незабаром повстане парова молочарня, а в іншому будинку будуть приміщені бюра „Маслосоюзу".

О год. 11.20 передпол. голова Надз. Ради „Маслосоюзу“ інж. Ю. Павликовський відкрив Загальний Збір та ним проводив.

Звідомлення з діяльности „Маслосоюзу“ за рік 1929 складали директори пп. А. Палій і А. Мудрик.

Минулий рік був для нашого молочарства значно кращий, як 1928-ий. Бо коли в 1928 р. поступ на всіх ділянках праці „Маслосоюзу“ був кругло 30 проц. вищий від 1927 р., то діяльність „Маслосоюзу“ в 1929 р. піднялася в порівнянні з 1928-им роком на поверх 60 проц. В порівнянні з найвищими довоєнними осягами нашого молочарства нинішній стан є 6 разів кращий, отже розвиток українського кооперативного молочарства безсумнівний, тимбільше, що по всім даним виглядм для розвитку „Маслосоюзу“ в найближчих роках дуже добрі, а розвоєві можливости нашого молочарства ще дуже великі.

З початком 1929 року обєднував „Маслосоюз“ 201 членів. Протягом року виступило 5, принято 21, так, що з кінцем року „Маслосоюз“ обєднував 217 членів. У цьому числі було 203 кооперативи, що займалися перерібкою або збутом масла, 12 кооператив інших видів і 2 члени, з якими „Маслосоюз“ співпрацював (освітньо-хліборобські установи). Приріст усіх членів у порівнанні з попереднім роком виносить 8 проц. Хоч цей приріст невеликий, то достава масла до „Маслосоюзу“ зросла в мин. році на 66.67 проц.; це свідчить про вмілу концентрацію сирівця і його перерібку в існуючих молочарнях, при чому закинено давні зусилля творити нежиттєздатні молочарні майже в кожному селі.

Про діяльність централі, яка базується головно на перепродажі доставленого масла маємо такі дані: В мин. році доставлено до „Маслосоюзу“ 1,615.374 кґ. масла (в 1928 р. — 969.198 кґ.), себто кругло 161 ваґонів. Збільшення за рік виносить 66.67 проц. З того до львівського відділу (до якого належать також райони Рудки і Сокаль) доставлено 848.268 кґ., до станиславівського 161.594 кґ., до стрийського 151.771 кґ., до коломийського 148.140 кґ., до самбірського 99.780 кґ., до тернопільського 43.791 кґ., до дрогобицького 30.055 кґ., до луцького 19.651 кґ. Найбільше зросла достава масла у відділах: Луцьк (604 проц.), котрий розпочав працю від червня 1928 року, Перемишль (92.8 проц.), Станиславів (91.5 проц.) і Львів (71.41 проц.). Найбільше масла прибуває, зрозуміла річ, у літніх місяцях (червень—жовтень), найменше в зимових.

Рівень дисціпліни молочарських кооператив зріс теж помітно. У звітовому році були 133 такі кооперативи, що доставили до „Маслосоюзу“ поверх 80 проц. усієї продукції (в 1928 р. — 118), з того таких кооператив, що доставили поверх 90 проц. своєї продукції, було 89.

Достава продукції за рік виказує 247 одиниць, що доставили 1,615.375 кґ. — пересічно — 6.540 кґ. Якщо приглянутись доставі окремих кооператив, то між ними є такі, що наслідком концентрації продукції можуть виробляти експортове масло, яке одиноке запевнює правильний розвиток кооператив. На основі досвіду причислюються тут ті кооперативи, які протягом року доставили до „Маслосоюзу“ поверх 10 тисяч кґ. масла. Число тих кооператив невеличке, бо всього 52, одначе їх достава винесла в мин. році 1,042.304 кґ., себто в порівнянні з цілою доставою (1,615.375 кґ.) 64.52 проц. Число кооператив з річною доставою понад 15.000 к-. було в 1929 році 33.

В збуті переважає поки що краєвий збут — в гурті і в детайлю. У детайлічних власних крамницях, яких разом з сезоновими (4) було 19, продано кругло 500.000 кґ. масла, детайлістам у краю для дальшої розпродажі — 700.000 кґ. Поважними ринками краєвого збуту в гурті були міста Сх. Галичини, а дальше вугляний басейн на Шлеську, де цілу справу веде з успіхом експозитура „Маслосоюзу“ в Катовицях. Поза маслом крамниці „Маслосоюзу“ продавали ще молоко, сметану, ріжні сири, бриндзю, яйця, мід то-що. Експорт масла за кордон (головно до Німеччини і Анґлії) представляє по роках таблиця:

1926	48.472.75 кґ.
1927	194.403.45 кґ.
1928	64.646.65 кґ.
1929	309.295.30 кґ.

Найвищий експорт в 1929 р. був в м. червні, рівний 86.331 кґ., а найменший в лютні — 3.043 кґ. Навязуються зносини з Францією й Голяндією.

Ціни за масло були на загал добрі. Пересічна ціна за пріма масло виносила в звітовому році за 1 кґ. зл. 5.87. льоко Львів без опаковання(в 1928 р. — 6.19 зл.). Завдяки успішному роз-

виткові продукції головно під оглядом якости і вивозової продукції, Союз був фактичним реґулятором цін масла на місцевому ринкові.

Для догляду і перевірки молока Союз удержує у Львові холодільню (на 2 ваґони масла), котру не міг поширити зза адміністративних перешкод, ляборaторію, що за 5 міс. (від VIII.) перевірила 315.944 кґ., ц.-то 38.5 проц. достави з метою усталення якости масла, при чому до 1-ої якости віднесено 238.902 кґ., або 75.6 проц. перевіреного масла — в першу чергу це було експортове масло.

В 1930 рік Маслосоюз вступив, уважаючи цей рік переломовим в розвитку нашого молочарства, з наміром переорґанізації молочарських кооператив і механізації (індустріялізації) їх праці, які завдання він переводить, пристосовуючи до того апарат і вишукуючи в тій цілі відповідні фонди.

Білянсовий оборот „Маслосоюзу" в 1929 році виносив 63.893.308 зол. (попереднього року 36,482.283 зол.). Всі оборотові фонди „Маслосоюзу" виносили 968.965.78 зол. Увесь торг в 1929 р. виносив 16.855.361 зол. і зріс в порівнянні з 1928-им роком на 87.07 проц. Надвишка (зиск брутто) винесла 757.310.95 зол., чистий зиск 82.554.75 зол. Кредит (невеличкий) мав „Маслосоюз" тільки в двох українських банках у Львові.

З кінцем звітового року мав „Маслосоюз" 113 співробітників, між якими умових робітників було 84. З них: вищу освіту мало 22, середню 32, нижчу середньої 30.

Іменем Контрольної Комісії промовляв радник Мирон і ствердивши правильну працю Союзу та його діловодство поставив внесення на уділення абсолюторії Управі. В дискусії над звідомленнями, звертали бесідники головну увагу на майбутню працю і підчеркували конечність її поглиблення та сильного вивінування молочарських кооператив в уділи, щоби в цей спосіб як найскорше можна було приступити до механізації праці в кооперативах і через це осягнути як найліпше масло, яке змоглоби бути конкуренційним на заграничних ринках.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Орґанізація сільсько-господарської кооперації в Канаді.*)

З минулого. Одною з головних країн, експортуючих збіжа є Канада. Після війни вона заняла місце б. Росії і Румунії, як країн експортуючих — особливо пшеницю, — дякуючи орґанізації своєї продукції і торгівлі збіжам.

Ціла площа засіву в Канаді виносила в 1926 р. 16,318.590 гект., з чого під пшеницю було 9,302.399 га. Загальна продукція в 1926 р. виказала 3,983.120 ваґонів, з чого 2,265.064 ваґонів припало на пшеницю, а експортовано її було в кількости 676.310 ваґонів. Вивіз пшениці з Канади становить кругло 30.1 проц. цілої продукції.

Є знаною річчю, що Канада досягла таких результатів тільки після завзятої трицятилітньої професійної боротьби. Від 1887 фармери починають виявляти невдоволення своїм положенням. Вони обєднуються і кладуть кінець спекуляційному посередництву та тим підносять вартість продукту своєї праці.

*) Канадійські збіжеві кооперативи звернули на себе ост. роками загальну увагу. Подану нами нище інформаційну статтю передруковуємо з Бюлетеня Кооп. Банку в Букарешті (франц. мовою).

По деякому часі зацікавилася справами хліборобства й держава; в 1900 році вона видала „закон про збіже", названий „Manitoba Grain Act", який до детайлів розріжняв ріжні роди збіжа, степень їх чистоти і т. п. Цей закон був богато разів перероблюваний. В 1912 р. він примінюється не тільки в провінції Манітоба, але поширюється також й на другі території домінії, під назвою „The Canadian Grain Act". В 1925 р. передбачено в ньому важливі ґарантії в напрямі авторізації торговлі збіжам. Найважніша справа — встановлення засад сортування збіжа — була поручена в 1925 р. органам держави. Остання модифікація закона датується червнем 1929 року.

Провінціями, в котрих найінтенсивніше плекаються збіжа, є в Канаді: Альберта, Манітоба, Саскачеван. (Заселені переважно українцями. — Ред. „К. Р.").

В 1926 році збір був дуже обильний; рівночасні численні пропозиції збіжа обнизили його ціну. Помічено спад цін збіжа нище коштів продукції. Тоді хлібороби зрозуміли, що необєднані — вони нічого не зможуть зробити, і що обєднання є необхідне. Численні публіцисти, журналісти, професори обїзджали провінції, часто на власний кошт, в пропаґандою обєднання продуцентів в кооперативи. Від початку принято рішення, що кооператива не може уважатися існуючою, поки не обєднає таку кількість членів, що посідатимуть найменше 50 проц. управної площі провінції для того, щоб ця кооператива могла роспочати діяльність. Ця умова була здійснена в жовтні 1923 року в Альберті, тоді як дві других провінції Манітоба й Саскачеван зреалізували її щойно в 1924 році.

Три повставші таким чином асоціяції — одна для кожної провінції — були названі „пулами". Під „пулею" розуміється кооператива для спільної продажі, що керує і контролює водночас і продукцією.

Характеристична риса „пулів" — обнята формулою „спільної продажі", полягає в усталенні середньої пересічної ціни, все одержуваної при продажі в ріжних сезонах і за ріжні ціни.

Загальне число членів цих пулів виносить 132.800 голів родин (Саскачеван — 78.300, Альберта — 37.000 і Манітоба 17.500), з управною площею 14,447.670 га, з чого 8,481.749 га пшениці.

Середня річна продаж самої пшениці виказала 362,668.200 долярів. За пять років їх існування пули досягли обороту одного біліона і сто міліонів долярів.

Щоб краще захистити інтереси всіх трох пулів, створено в 1924 році централю для продажі під назвою: „Canadian Co-operative Wheat Producers Limited", певного роду федерацію провінціональних асоціяцій. Місцем осідку централі є Вініпеґ (в Манітобі), де знаходиться і найважніший торговельний осередок. Ці кооперативи стремлять до того, щоб одностайні орґанізації піднималися перечищення, переховання, наладовання збіжа і вони підпирають оснування інших кооператив для будування і провадження збіжевих маґазинів та елєваторів. Перші побудовані внутрі країни на полях (country elevators), а другі в портах, або у важніших комунікаційних центрах (terminal elevators). Полеві елєватори, числом 4.692, з котрих 1.417 є власністю кооператив, посідають устаткування для чищення, переховування, сортування, наладовування ваґонів; кооперативні збіжеві маґазини (полеві) оперують кожний в середньому кругло 500 ваґонами за рік при приблизній

власній вмістимости від 80—110 ваґонів і при загальній здатности цих кооператив рівній 142.838 ваґонам.

Елєваторів найбільш досконало інстальованих є 12: три в Альберті, три в Манітобі, тять в Саскачевані і один при пулевій централі в Боффало.

Їх загальна здатність обчислюється на 91.341 ваґонів; найбільші з цих портових елєваторів № 6 і 7 знаходяться в Порт-Артурі зі здатністю 20.000 ваґонів кожний. Це найбільші елєватори в світі.

Орґанізаційна будова. Відносини між кооперативою і членами встановлені зразковим договором, підписуваним членами при приступленні до кооперативи. Є два роди договору; один для пшениці, а другий для інших збіж. Умови подібні. Членство триває 5 років, при вигасненні котрого член може підписати новий договір, як що бажає залишитися в товаристві.

Обовязки членів такі:

1) передавати кооперативі для продажі лишки збору по відтягненні тої кількости, що потрібна на прохарчування і для посіву;

2) дати товариству мандат для продажі і повновласть для вибору часу й ціни продажі та права інкасувати одержану суму;

3) уповноважити кооперативу:

а) змішувати збіжа того самого роду і якости, одержане від ріжних продуцентів;

б) уживати збіжа для ґарантування позичок по контактації;

в) відтягати з одержаної ціни суми призначені на видатки і зиск;

4) повідомляти пуль про засіяну площу, стан збору через виповнення відповідних формулярів.

Права членів:

1) користати з усіх послуг пулів за найнищу ціну;

2) одержувати середню ціну, реалізовану від сукцесивної продажі на протязі цілого року, в чотирох термінах, а саме: 1) при зложенні збіжа, 2) в березні, 3) в літі і 4) в осени; коефіцієнт кожної виплати не є встановлений і виробляється після фактичної спроможности;

3) продавати потрохи збіжа, в міру попиту, щоб не знизити ціни в наслідок нагромадження оферт і

4) користати з рад пулевих експертів що до найкращої управи ріллі.

Орґанізація керівництва. Вона демократична. Права членів рівні; без огляду на розмір їх власности*), кожний має один голос. В керуванні кооперацією приктикується система заступництва. Провінції поділені на повіти й округи. Всі члени, які мешкають в якійсь окрузі, вибирають свого делеґата. Делеґати всіх округ в свою чергу вибирають представника повіту, котрий називається директором. Представники повітів даної провінції творять кооперативну раду цієї провінції. Провінція Саскачеван має 16 повітів і її кооперативна рада складається з 16 членів, Альберта і Манітоба мають по 7 повітів і тому кооперативна рада кожної з них складається з 7 членів.

Всі виборні мандати є річні, перевибір дозволений.

Найвищим функціонарем, номінованим кооп. радою і перед нею відповідальним, є ґенеральний директор.

*) Розмір власности вагається між 2 і 45.360 гектарів.

Кожна кооператива для спільної продажі має шість секцій: секретаріят, секцію збіж, секцію рільників, кореспонденції, видавництв і касу.

Секретаріят удержує звязки, служить інформаціям, переводить контролю, пропаґанду і полагоджує кореспонденцію.

Збіжева секція веде евіденцію поступлення і розходу збіжа.

Секція рільників відає зносинами з продуцентами, має в евіденції доставу, доконану продаж збіжа та виплати.

Кореспонденційна секція завідує експедіюванням письм, котрих число доходить іноді до кількох тисяч денно.

Видавнича секція полагоджує запити членів, займається пропаґандою шляхом видавничої діяльности: досвіди, відчити, ґазети і т. п.

Каса переводить прийом і видачу грошей.

Така є орґанізація „пулів“ для спільної продажі.

Існують також кооперативи для будови і експльоатації збіжевих маґазнів та елеваторів; одна кооператива для кожної провінції. Ті кооперативи залежать від перших і у відношенні до кооператив для спільної продажі їх роля є службова (помічна). Вони керовані тою самою радою директорів, як і кооп-ви для спільної продажі.

Кожний збіжевий маґазин, або елеватор, залежить від місцевої орґанізації, а всі разом вони творять загальну кооперативу елеваторів даної провінції.

Існує отже три такі кооперативи відповідно до числа кооператив для спільної продажі.

Елеватори будуються зі сталевих плит або з залізобетону.

Кооперативи елеваторів мають для своїх послуг інспекторів, головних інспекторів, вояжерів, що перевіряють правильність операцій, наглядають над сортуванням, степенуванням збіжа і т. д.

Умовою приняття службовиків на працю в кооперативах для спільної продажі і елеваторів є м. ін. зложення такої обітниці:

„Я нище підписаний обіцяю здійснювати і виконувати вірно, з точністю і безсторонністю після мого сумління і здібности службу в . . . . через цілий час поки займатиму це місце; я зобовязуюся не провадити торговлі збіжам ні просто, персонально ні через третю особу на свій рахунок або на рахунок цієї особи“. (§. 28. закону про збіжа).

В одночас „жадний інспектор не може відповідально перевіряти збіжа наладоване або готове до наладовання на баржі чи ваґони, як настане ніч бо за вохкої погоди без попереднього одержання, персонально, або через головного інспектора поручення, яке підтверджувало-б згоду власника, посідача збіжа або його уповноваженого представника, писаного на друкованім формулярі, виданім радою, і підписаного власником чи його представником, котрий цим приймавби на себе відповідальність на випадок страти спричиненої вохкістю або темнотою“. (арт. 34. тогож закону).

Три канадійські кооперативи для спільної продажі мають, як раніш було згадано, свою федерацію, центральне торговельне бюро (аґенцію). Воно знаходиться під керівництвом ради 9 директорів — по три від кожної пулі. Три президенти пулів творять провідний Комітет Централі, найголовніший виконавчий орґан. Рада Централі збирається раз на місяць перед що-місячними зборами ради кожної пулі. Щоб мати змогу провадити операції як найскорше і контролю-

вати якнайбільш ефективно, рада поділяється на кілька комітетів, що працюють відокремлено, але приняті ними рішення йдуть на комплєт ради для затвердження. Рада має три дирекції, для: 1) продажі, 2) реґістрації, 3) видавництв і статистики.

Дирекція для справ продажі займається внутрішньою продажею і вивозом.

Дирекція для справ реґістрації слідкує за станом зданого, проданого, зіставшого збіжа, щодня реґіструючи цей стан.

Дирекція для пропаґанди і статистики орґанізує пропаґанду і статистичне опрацювання даних.

Централя має три філії, пять бюр в більших містах Америки, одно в Парижі, та аґенції в ріжних державах світу.

Фінансова орґанізація. Капітал кожної кооперативи для спільної продажі складається:

1. З членських уділів у висоті одного доляра від члена.
2. З такси на адміністраційні видатки, по два доляри від асоціяції.
3. З квоти 2-х центів, побираних від кожного бушля. Ці побори складають окремий фонд для будови елєваторів.
4. З квоти 1% від одержаної ціни. Ці суми становлять комерційну резерву.

З поміччю цих квот (2 центи і 1%) зібрано фонд 21,000.000 долярів. З цих сум, повставших шляхом поборів від збіжа і від його продажі, які записуються на рахунки дотичних членів, платиться 6% з фонду елєваторів і 5% з комерційної резерви.

Пуля Саскачевану має капітал у висоті 100.000 долярів, фонди пулів Альберти і Манітоби виносять по 50.000 долярів, а їх Централя вивінувана фондом у розмірі 150.000 долярів.

Кооперативи **не уділюють рільникам кредитів перед зложенням збору їх збіжа** до збіжевих маґазинів чи елєваторів, лиш після зложення. Ціни збіжа, одержані кооперативами за бушель (27.180 кільо), були:

в 1923/24 **році**	1·01 **дол.**
„ 1924/25 „	1·66 „
„ 1925/26 „	1·45 „
„ 1926/27 „	1·42 „
„ 1927/28 „	1·42 $^{1}/_{2}$ **дол.**

Висновки. Збіжевим пулям вдалося забезпечити їх членам ліпшу ціну і цим їх вдоволити. Вони досягли цього через додержання таких засад:

1. Гуртування, що само собою означає концентрацію сил і одностайність поступовання.
2. Одностайність продукції, осягнена виконанням одностайного пляну.
3. Чищення, добір і достава збіж з оглядом на вимоги продажі.
4. Продаж за одержанням повновласти.
5. Плата за збіжа відповідно до середньої ціни.
6. Зменшення до мінімум видатків шляхом вилучення спекуляційного посередництва і провадження всіх операцій власними орґанами або орґанами від них залежними.

(Пер. **В. Л.**).

Міжнародній Кооперативний Союз в 1929 році.

Про розвиток Міжнароднього Кооперативного Союзу і силу світового кооперативного руху в минулому році свідчать такі дані:

Міжнародній Союз прийняв в 1929 р. в число своїх членів кооперативні централі двох нових країн Люксембурга і Турції, які досі членами Союзу не були. І таким чином Міжнародній Союз обіймав в минулому році: 39 країн, більше 100 кооп. союзів ріжних держав і народів, 160.000 кооп. товариств, біля 55 міліонів членів-фізичних осіб, 850 міл. фунтів штерлінґів оборотів всіх обєднаних в Міжнародньому Кооп. Союзі кооперативних орґанізацій.

Фінансова сітуація М. К. Союзу значно поправилася в уплившому році. Міжнародня кооперативна армія стала більше дисціплінованою, як раніш, що виявилося м. ін. і у виповненні фінансових зобовязань членів супроти М. К. Союзу. На кінець 1929 року залеглости фактично належали вже до минулого.

Матеріяльний розцвіт М. К. Союзу вплинув додатньо на поширення його діяльности, що виявилася у виконанні або започаткованні нових підприємств Союзу. Поширилося бюро М. К. Союзу, збільшився службовий персонал, а обстановка і техніка праці примінилася більше до нових вимог життя. Передбачаються й підготовляються нові поширення й поліпшення.

Одною з важніших праць, цілий ряд яких проводить М. К. Союз вже від кількох років, була в 1929 р. **науково-дослідча праця.** М. К. Союз займався дослідами над розвитком модерного капіталізму, що становить поважну загрозу поступові кооперативного руху, та з другого боку звертав пильну увагу на способи боротьби кооперативних підприємств з методою картелів і трестів. З тією метою ще перед роком він виступив з пропозіцією про заснування в Стокгольмі дослідчого бюра, якого завданням булоб збирання інформацій та економічного матеріялу в справі згаданих краєвих і міжнародніх капіталістичних підприємств, їх опрацювання і виготовлення плянів поборення небезпечних тенденцій новітнього капіталістичного устрою. Заки дійде до заснування цього дослідчого бюра М. К. Союз рішив започаткувати дослідну працю негайно в місці свого осідку в Льондоні і її провадив.

Після скликання спільною підкомісією М. К. Союзу і Міжнародньої кооперативної гуртівні анкети в цій справі вона приняла такий вигляд, що збиранням дотичних матеріялів, їх дослідженням, пропаґандою ідей і визначенням напрямних політики в цій справі займатиметься Міжнародн. Кооперативний Союз, а практичне примінення результатів, осягнених тими дослідами зістане доменою діяльности Міжнародньої Кооперативної Гуртівні.

Економічна діяльність М. К. С. знайшла свій вираз в підтримуванні відносин з Економічним Комітетом Ліґи Націй (у Женеві). Виготовлено для цього комітету (на його сесію, що відбулася в травні м. р.), обширний доклад в справі встановлення безпосередніх торговельних звязків між споживчою і сільсько-господарською кооперацією, при чому на тій самій сесії Економічного Комітету, на якій делеґат Союзу брав участь, переведено ухвалу про утворення спільного Комітету для обох родів кооперації.

Союз утримував також зносини з канадійськими пулями, представник котрих конферував з М. К. С. в справі відносин на будуче і про приступлення пулів до М. К. Союзу.

Видавничу діяльність М. К. Союз також поширив в 1929 р., видаючи поруч інформаційного кооперативного бюлетеня ще й подібний бюлетень загального економічного характеру. М. К. Союз поза тим продовжував видання свого місячника „Revue de la Coopération Internationale". Всі видання Союзу виходили в трох европейських мовах: французькій, анґлійській і німецькій.

Бібліотека М. К. С., що складається з поважної кількости бібліотечних одиниць, між котрими є богато важливих оріґінальних праць, тепер каталоґується і пристосовується до студійних цілей.

Керівництво **економічною програмою** Союза поручено було спеціяльному комітетові, покликаному до життя постановою стокгольмського М. Кооп. Зїзду, котрий на численних засіданнях розібрав поважну кількість справ і питань, висунених ріжними орґанізаціями і окремими особами. Про діяльність цього комітету виготовляється спеціяльна реляція для Міжна-

роднього кооп. Конґресу, що відбудеться у Відні в серпні б. р.

Міжнародня Кооперативна Школа Союзу відбула свій тижневий курс в 1929 р. в Амстердамі (Голяндія), на котрий вписалося 76 слухачів. В 1930 році вона відбудеться у Відні в серпні перед конґресом.

Нарешті М. К. Союз скликав в 1929 році **пресову конференцію** представників кооперативної преси ріжних країн, які заступлені в М. К. Союзі. — Предметом її нарад було питання координації зусиль світового кооперативного руху в напрямі реалізації його цілей, яким кооп. преса має служити.

Серед інших справ, котрими займався Союз в минулому році, слід одмітити реорґанізацію процедури конґресів та інших засідань Союзу; далі — підготовку чергового цьогорічного М. К. Конґресу.

Кооперативна торгівля в Чехословаччині.

Пан д-р Дворжак в орґані Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі подає нам, на підставі даних Статистичного Управління Чехословаччини, дуже цікаві цифри розмірів торговлі ріжних кооператив.

Передовсім річ йде про кооперативи для накупу та продажі, що складаються переважно з дрібних торговців. В 1925 р. 308 тикими кооперативами, з 43.300 членами, продано товарів на загальну суму 748 міліонів корон чехословацьких та одержано валового зиску 57 міліонів кч., тоб-то $7^1/_2$% від продажної суми.

Далі 317 кооперативних складів (з 352 існуючих) продали в тому-ж році за 1,355 міліонів кч. сільсько-господарських продуктів, з чого 240 чехословацькими кооперативами було продано на суму 1,147 міліонів та 77 німецькими кооперативами — на 208 міліонів кч. Валовий зиск в чехословацьких кооперативах складав 6% продажної суми, а у німецьких кооператив — 8,5%.

Відтак 808 споживчих кооператив (з загальної кількости 1059 існуючих) з 775.000 членів продали в р. 1927 на суму 1,838 міліонів кч.; їхній валовий зиск досяг $213^1/_2$ міліонів кч., або, іншими словами, біля 11,5% загальної суми річної продажі. Особливож 235 споживчих кооператив, що належить до Центрального Союзу чеських кооператив та які мають більше, ніж 360.500 членів, продали в р. 1928 товарів на суму 968 міліонів кч. з валовим виском в 94 міліони, що складає 9,7% продажної суми.

Крім того, 286 німецьких споживчих кооператив, з 234.000 членами, продали в р. 1927 на суму 558 міліонів кч., та одержали валовий зиск, що перевищує 10,2% загальної суми річної продажі.

Коли-ж ми до цього додамо, що Центральний Союз споживчих кооператив в Празі продав в свою чергу в р. 1928 на суму 572 міліонів кч. з 29 міліонами валового зиску (5,1% продажної суми), та що „Кооператіва“, орґанізація для накупу та продажі сільсько - господарських продуктів, продала в р. 1928 на суму 605 міліонів кч., то ми матимемо ясний образ про розміри річної продажі більшости кооператив Чехословаччини.

Проф. С. Б-ский.

Ферменти в польській споживчій кооперації.

В Związku Spółdzielni Spożywców R. P. йде далі дискусія над перебудовою цілого Союза. Бурхливі події на останньому надзвичайному зїзді Союза, де більшість змайоризувала соціялістичну меншість і поминула її людей при виборі Ради Союзу, не причинилися до скріплення Союзу. Соціялістичні кооператори заснували „Комітет пропаґанди соціялістичної кооперації“ і ведуть через пресу акцію за поширенням своїх впливів. На зїзді прийшли до загального пересвідчення, що Союз як такий (*Społem!*) має недомагання в структурі. Були подані під розвагу 3 внесення що до способу перебудови Союзу. Перше внесення: змінити статут в цьому напрямкові, щоби вибори до Ради Союзу відбувалися пропорціональною системою після лист. Друге: щоби вибори до Ради відбувалися не на центральному зїзді, лише на окружних зїздах. Трете внесення покривається з другим, а всі вони мотивовані бажанням усунути по-

літичні спори з Заг. Зборів Союзу. — Дня 19. І. Рада Союзу вибрала спеціяльну Орґанізаційну Комісію на чолі з проф. Ст. Войцеховским для вироблення проєкту зміни статута і цілої орґанізації Союзу. — На сторінках „Społem!“ ведеться зараз дискусія над справою перебудови; по всіх 26 округах Союзу, при Віддівах Союзу на припадаючих в травні весняних окружних конференціях поставлена окремою точкою справа реорґанізації Союзу.

В ході дискусії виринає на сторінках „Społem!“ інша, засадничої ваги справа відділення торговельних чинностей Союзу від ревізійно-орґанізаційно-виховних. Бо Союз „Społem!“ є одночасно центральною гуртівнею і орґанізаційною централею. Більшість дискутантів висловлюється за задержанням централізації в господарській ділянці, а за децентралізацією в ділянці орґанізації, пропаґанди та виховання. Це може привести до розділення єдиного тепер Союзу на два Союзи: фаховий і орґанізаційно-виховний. Дотеперішнє співжиття обох родів чинности виявилося некорисним для їх обоїх: торговельну роботу спинювало те, що Союзові нераз приходилося займати позицію до уряду і под., а це вязало торговельну діяльність; навпаки, фінансова залежність орґанізац. частини від торговельної спинювала її розвиток.

Гуртівня Союзу має 26 відділів в краю, а при кожному з них існують вже доволі довго Окружні Ради, обрані делеґатами кооператив округа. Отже на ці Ради малаби тепер перейти головна частина орґанізаційних завдань Союзу. Чи також ревізійна діяльність, ще невідомо, але в кожному разі вся майже виховна і пропаґандистична. (Таким чином польська спож. кооперація в цій ділянці уподібнилабся до орґанізаційних метод нашої господ.-споживчої кооперації).

В звязку з проєктом вибирання членів Ради, після певного ключа поділу мандатів, на окружних конференціях. виринула ще одна думка: щоби частину радників вибирати все таки на заг. зїзді, а це тому, що провінція вибере очевидно самих місцевих діячів, з вузьким льокальним кругозором, тоді як Союз потребує безумовно ще й людей з широким поглядом і теоретиків кооп. руху.

Бібліотеки в польських споживчих кооперативах. Централя цих кооператив „Сполем“ в статистичному справозданні за 1928 рік подає що до цього такі дані: при 38 кооперативах були бібліотеки з загальною кількістю 37.047 томів. Число бібліотек від 1926 року маліє, бо удержуються при житті тільки добре проваджені бібліотеки. Ці останні розвиваються і зростають що до кількости книжок: середня кількість приросту книжок на 1 бібліотеку виносила в 1928 році 63 книжки.

Поправилася також в бібліотеках фреквенція читачів, зросши з 1924 осіб за попередній рік на 2.962 в звітовому році. Число визичених книжок за цей час потроїлось: з 31.790 на 92.896 книжок; в середньому на 1 бібліотеку припадало 2.440 випозичень (проти 1.445 в попередньому році).

При опрацьованні даних взято на увагу тільки загальні, прилюдні кооперативні бібліотеки; про підручні, фахові справоздання нічого не говорить.

Стан тих кооперативних бібліотек в 1928 році представляється слідуючо:

Загалом бібліотек в 1928 р. було	38
В них книжок „ „	37.047
Перес. кільк. книж на 1 бібл.	923
Бібл. з кількістю до 500 книжок	24
„ від 500 — 1000 кн. були	5
„ понад 1000 книжок „	9
Загалом читачів в 1928 р було	2.962
„ випозичено книж.	92.876
Середньо на 1 бібл. випоз. книж.	2.440

Деякі кооперативи провадили також громадські, прилюдні читальні; таких кооператив рахувалося в 1928 році 5, з кількістю від 6 до 19 часописів при систематичній фреквенції від 20 до 56 осіб.

В звязку з заложенням бібліотек і читален громадами та освітніми установами польські кооперативи все більше обмежуються до провадження читален і бібліотек виключно для власного вжитку і для своїх членів.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Польсько-німецький торговельний договір

Хоч роздаються уже в Польщі голоси, що Польща повинна здержатися від ратифікації підписаного дня 17. березня торговельного договору з німецькою державою, а це у відповідь на німецьку підвишку мит і премій на рільничі продукти, то не знати ще, чи так справді буде. В кожному разі трактат приковує ще й досі широку до себе увагу. Який його зміст?

По перше, з його підписанням відпали усі спеціяльні боєві торговельно-охрончі і заборончі зарядження обох сторін. Договір є т. зв. безтірифним договором, себто він не передбачує взаїмних знижок митних ставок і встановлює ніяких нових ставок; в цій ділянці обом сторонам залишено вільну руку (з чого і скористали заразже Німці). — Основою більшої частини точок договору є приняття клявзулі найбільшого управілеєння. Приктично це значить, що більшість товарів і продуктів буде користати тепер з нижчих ставок, умовлених з будь якою державою, а не буде підлягати ставкам загальних митних тариф обох держав.

Центральною точкою договору є очевидно справи: вугля, свиний з Польщі та промислових виробів з Німеччини. Німці признали Польщі право на вивіз до Німеччини ощмісячно 320.000 тон вугля і 200.000 свиний за рік; далі вони згодилися позволити на довіз до Польщі зелізного злому і сирої смоли з камінного вугля (до 100.000 цетр. в рік). В заміну за це Німці одержують дозвіл на вивіз до Польщі цілого ряду промислових товарів, що досі були під заказом довозу до Польщі (вироби промислу перерібки овочів і городовини, мар. риби, шкляні вир., косметики, самоходи і мотоциклі, скіряні вироби, здібничі, ґалянтерійні, забавки.

Трактат рішає теж питання про поселення громадян обидвох держав. Від тепер зможуть поселятися в Польщі згл. в Німеччині „самостійні купці і промисловці, як рівнож такі працівники, що займають керуючі місця, що вимагають спеціяльного довіря, або виконують інші функції вищого роду, о скільки вони вимагають спец. фахового вишколу і т. д.“.

Сюди належать також працівники названих катеґорій, що є заняті в побічних підприємствах рільництва (в млинах, молочарнях, горальнях). Виключені є ремісники, дрібні купці і такі особи, що торгують на вулицях і публ. площах.

З повищих точок трактату нас доторкнеться перш усього справа мита на яйця експортовані до Німеччини. В 1928/29 р. з Польщі до Німеччини вивезено 25.000 тон яєць, що становило коло 50 проц. загальної суми експорту яєць з Польщі. Це при умовах, коли яйця з Польщі були обкладені спеціяльним боєвим митом 25 марок від 100 кґ. По ратифікації договору це мито малоб виносити всього 5 марок.

Далі велике значіння припадає експортові звірят та звіринних продуктів взагалі. Обовязуюча досі в Німеччині заборона довозу цього товару з Польщі упаде. Це може мати велике значіння для рільничого стану в Польщі, особливо для дрібного — очевидно о скілько Німці не будуть користати з такої небезпечної зброї, як заборони з ветеринарних причин. — Що до свиней, то Німці сильно противилися довозові в живому стані, на вільні торги. Німцям зручніше, коли закордонні імпортери не мають можливости впливати на формування цін товару на вільному ринкові. Та врешті Німці в цій точці уступили. Биті свині можна доставляти тільки до котрогось із 122 вичислених підприємств для перерібки свин. мяса в Німеччині.

Биття свиний в Польщі для експорту може відбуватися тільки в різницях, урядом до того уповажнених і під постійним ветеринарійним доглядом.

Німецька політика в цім випадку з їх становища розумна і дотепна: обмежуючи число підприємств, куди вільно експортувати свині, тим самим вони згущують подачу товару в цих торговельних пунктах, отже дають можливість своїм рзіницям, пеклярням, ковбасарням і т. д. вибирати кращий товар і збивати в низ ціни.

Польська сторона вимагала якоїсь ґарантії, що признаний континґент сви-

ний справді найде збут, о скільки на це дозволятиме торгов. калькуляція, отже щоби була виключена тенденційна дісквaліфкація товару, щоби ціни відповідали цінам нотованим в тім самім часі на мясних біржах і т. д. Справу цю полагоджено покищо в неофіційний спосіб, а саме так: Союз Німецького Промислу переслав на руки пол. міністра промислу і торгівлі письмо, в якому взяв на себе обовязок умістити на нім. ринкові цілу кількість присиланого з Польщі товару в живому і битому стані (точніші дані див. J. Gościcki: „Traktat handl. pol.-niem. в „Rolnik ekonomista“ N 8 1930 r.)

Доля трактату польсько-німецького під знаком запитання. Підписаний дня 17. березня 1930 року польсько-німецький торговельний трактат спіткала така непередвиджувана доля, що виникають сумніви, чи він взагалі увійде колинебудь в життя. В Польщі склалася так політична сітуація в наслідок замкнення соймової сесії по ухваленні бюджету, що ратифікування його відкладається віа факті ад календас ґрекас, бо невідомо, чи взагалі коли небудь цей сойм вже збереться. Зацікавлена-ж в реалізації передовсім тих постанов трактату, що торкаються вивозових контінентів — головно худоби і вугля, Польща хотілаб увести в життя торговельний трактат бодай у тих частинах, що відносяться до товарових взаємин, між підписавшими трактат контраґентами. Висловлювано вже погляд про можливість знесення т. зв. боєвих заряджень тією самою інстанцією, яка їх запровадила, т.-то Радою міністрів. І дійсно в цьому напрямі, цебто в справі управосильнення трактату уряд польський дня 8. IV. ц. р. поробив відповідні заходи перед урядом Німеччини, пропонуючи знесення адміністраційних прогібіційних заряджень. Уповноважнення для цього від пол. уряду вже дістав міністр промислу і торговлі. Польський уряд не домагався ратифікації трактату Німеччиною, тільки негайного практичного обостороннього впровадження в життя постанов провізорія з винятком параґрафів про оселення, митні формальности і т. п., які вимагають ратифікації законодатних палат.

В межичасі зайшли одначе в Німеччині події, що звели майже на нівець ціле значіння трактату для Польщі. В звязку з поступаючою в Німеччині дальше знижкою цін на збіжа, уряд під впливом і натиском аґрарних кругів перевів в Райхстазі підвишку охоронного довозового мита на збіжа при рівночасній зміні системи рухомих ставок. Ці ухвали западали до загальних рямок пляну надзвичайної допомоги рільництву Німеччини і були одною з точок аґрарної програми нового уряду Брінінґа, проголошеної в Райхстазі дня 1. цвітня 1930 р. Цю програму вироблено при найблищій участи і співробітництві міністра виживи і рільництва Шілего, знаного зі свого ультрапротекціонізму. Вона не обмежувалася до підвишки мита на пшеницю і ячмень (до 12 марок), але обійма цілий ряд інших продуктів сільського господарства, заводячи монополь на привіз кукурудзи і т. п. Не підвищено тільки мита на жито.

Протекційна політика Шіллего пішла іще далі в напрямі забезпечення і охорони інтересів нім. рільництва. Він вніс до ради міністрів нове жадання, а саме про підвищення вивозових премій на жито і овес з 6 до 9 марок, та на броваровий і кормовий ячмінь з 6.50 на 9 марок. По за тим його внесок домагається піднесення вивозових премій на свині, свинину і продукти млинарського промислу на розмір кожноразово обовязуючої митної ставки.

Всі ці заходи загрожують інтересам держав, що підписали торговельні умови з Німеччиною, а в першу чергу невигідні вони є для Польщі, що так недавно і з таким упоєнням тішилася новими вивозовими перспективами.

Згідно з березневою ухвалою Райхстату система аґрарних мит зобовязуючих до 31. XII. 1930, представляється тепер так:

Рід збіжа	Показчик цін в р. мар.	Рухом. митна ставка за сот. метрич.
Пшениця	26	1·50 — 12
Жито (без зміни)	23	3·00 — 9
Овес	—	4·00 — 12
Кормовий ячмінь	—	2·00 — 10
Мука (в залежности від мита на пшен.)	—	7·50 — 23·25
Ґрис (з винятком пшеничного і кокорудз. вільних від мита) залежно від ціни збіжа		4·50 — 13·50

При ставці 12 рм. тону пшениц' мається довести до ціни 260 рм. Як що

цієї ціни не осягнеться, то передбачається можність дальшої підвишки мита на пшеницю понад 12 рм. З цієї підвишки уряд управнений користати і в разі упадку ціни на пшеницю на 40% нище стану з дня 18. березня 1930 р.

Дня 14. IV. б. р. польський уряд передав німецькому урядові ноту в справі підвишки аґрарних мит, вказуючи на порушення рівноваги користей, які випливають з підписання недавних торговельних умов.

Німецький уряд виготовив уже відповідь на цю ноту, яка збиває твердження польської ноти і запевняє при найблищій сесії Райхстаґу ратифікацію трактату, очікуючи її також з боку Польщі.

В Польщі одначе посилюються настрої і зростають в числі голоси проти ратифікації торговельного трактату з Німцями. „Краще не мати жадного трактату, як заключити лихий трактат" — сказав м. ін. президент торговельної промислової палати в Познані п. Северин, котрий не вірить в серйозність трактування Німцями заключеного договору, якого вони, видимо, собі не бажають.

Над трактатом повис знак запитання. Та хоч би й ратифікований, він за даних умов не матиме того значіння, яке міг би мати ще перед місяцем.

Господарське положення в Польщі погіршується далі. Оптимістичні сподівання на приплив капіталу з закордону, особливо у звязку з подешевленням гроша на всіх світових ринках, не здійснюються. Очевидно головною причиною є брак довіря до стабільности відносин в Польщі; зі свого боку Польща дає доволі приводів до того, щоби це недовіря скріплювати. Затяжна і безвиглядна боротьба уряду з парляментом до краю напружує нерви суспільства і очевидно це все не є тайною для заграниці. Мало віри тому дається ось таким запевненням державного інституту для досліду конюнктури: „в березні сітуація на грошевому ринку значно поправилася" — коли пару рядків нижче стоїть: „мимо поправи на грошевому ринку виплатність підлягла в березні деякому погіршенню". Процент протестованих векслів піднявся знову: з 12.8 проц. на 14.4 проц. Поруч з цим іде зріст банкроцтв (конкурсів), особливо в текстильній бранжі. Злобні банкроцтва поширюються теж пошестним темпом, приводячи до спекулятивного зачинювання варстатів праці, що навіть викликує орґанізований відпір з боку робітництва.

Положення рільничого населення, коли вірити Інститутові, дещо поправилося в звязку з малою підвишкою цін збіжа. Одначе не видко звичайного на весні стихійного піднесення цін. Заповідають на 1930 рік крізу на ринку безрог. Рільничі круги вижидають ратифікації договору з Німеччиною, бо це далоб можливість оживити експорт безрог, яєць і других продуктів. Чи з признаних урядом деяких відложень платности податків спеціяльно селянству прийшла яка користь, чи взагалі до селянства дійшла ця пільга — досі нема відомостей. Скоріше всього буде так, що з неї зкористають дідичі, бо з селянина стягнено ще в зимі, що вдалося.

В ділянці промислу йде дальших занепад продукції. Запаси готових товарів зростають, збут меншає. Збут вугля, дерева, будівельних матеріялів у застою; спеціяльно такий весняний сезоновий промисл, яким є будівельний, майже не проявляє знаку життя черед відсутнасть гроша. Число безробітних не зменшується, виносячи днесь 13 проц. всіх затруднених в нормальний час осіб.

Що буде далі? Так запитує один одного, а відповіді нема.

Знижка дисконтової стопи в приватних банках Польщі. В звязку з обниженням дисконтової стопи Польського Банку помітна тенденція в приватних банках до зниження їх дисконтової стопи до 12 проц., а у виняткових випадках, при першорядному векслевому матеріялі ця знижка доходить до 11 проц., 10 проц., 9 проц., ба зіступає навіть до 8 проц.

Знижка ціни муки. Дня 25. IV. 1930 виділ варшавських млинів усталив в порозумінні з урядовим комісаром міста знижені ціни для житньої муки, а саме: мука питльована приписаного типу — 37 ґр., разова мука 28 ґр. В звязку з цим ціни хліба у Варшаві знижено від 28. квітня на 2 ґроші.

Про випікання мішаного пшенично-житнього хліба появилося в Деннику Законів ч. 28. з дня 18. IV. 1930 р. роспорядження, згідно з котрим випікання цього хліба є дозволено лише з тіста, яке містить в собі 25 проц. житньої муки. Роспорядження це увійшло в життя з днем оголошення.

Стан безробітних в Польщі. Після останніх обчислень Держ. Уряду Посередництва Праці число зареєстрованих безробітних від 12 до 16. квітня б. р. виказало 277.715 осіб. Рівняючи до передминулого тижня зконстатовано отже знижку на 1.279 осіб. Число зареєстрованих безробітних виносить тепер 13 проц. загалу працюючих робітників.

Стан засівів в Польщі на підставі обрахунків Гол. Статистичного Уряду заповідається ліпший як в минулому році. Стан засіву пшениці відгадується пересічно на 3 5 ступнів, жита — на 3.7 ступнів, ячменю — на 3.3 ступнів. Отже стан засіву є трошки більший як середний (максимальний ступінь = 5.). Надії на врожай є добрі. Конюнктура на краєвих збіжевих ринках — покращання цін — спричинила збільшення в ярових засівах пшениці на 30 проц. коштом вівса і ячменю.

Ксумція помічних погноїв поважно зменшилася з браку грошей у рільників — головно на наших північно-західних землях та в центральній Польщі. Це безсумніву відібється на зборі збіжа в б. році.

Кріза в залізному промислі Польщі поглиблюється, не знаходячи ринків збуту для своїх виробів. Запаси на складах не зменшуються. Замовлення майже не поступають, або впливають дуже слабо. Стан праці курчиться і зростає число безробітних.

Продукція в березні б. р., рівняючи до лютня, зросла — в ділянці великих печей на 3.37 проц., в стальовнях — на 4.20 проц., у вальцовнях — на 3.38 проц., у руровнях аж — на 17.46 проц. В порівнанні до тогож часу минулого року помітно сильний спад залізної продукції.

Число замовлень у відношенні до лютня б. р. зменшилося на 2.05 проц. Рух замовлень дуже слабонький. З усіх поступлень, рівняючи до лютня б. р., збільшення виказали приватні замовлення — на 20.32 проц., а урядові замовлення зменшилися аж на 62.13 проц.

До зменшення загального вивозу (прим. вальцових виробів — на 4.56 проц.), причинився головно спад вивозу до Радянського Союзу (на 6.381 тон). В часі від січня до кінця березня польський залізний промисл вивіз (за вивозовими свідоцтвами) вальцових виробів 94.262. (більше, як за той-же час минулого року, на 79.110 тон).

Число занятих в промислі робітників зредуковано в березні до 44.648 осіб (— 954 за міс.).

Яйця.

15.—31. II. і 1.—IV. 1930 р. Положення на світових яйчарських ринках в першій половині квітня порівнюючи досить значно покращало. Ціни перестали спадати, а в деяких випадках пішли навіть вгору. На зміну положення вплинув не тільки передсвяточний сезон, але і той факт, що в деяких держав почали вже консервувати яйця. Крім того і продукція, що в багатьох країнах вже осягла кульмінаційного пункту, не виказує вже більше безупинного зросту.

Німеччина. Ринок яєць на загал спокійний, ціни держаться на одному уровні, довози вистарчаючі. В Берліні за 1 яйце франко вагон Берлін платять в феніґах: німецькі питні важчі за 65 ґр. — $11^1/_2$, датські 18 фунтові — $11^1/_4$, радянські нормальні — $7^1/_4$, $7^1/_2$, польські нормальні 7.

Анґлія. Значне передсвяточне оживлення, ціни пішли вгору. В Льондоні платять в шілінґах і пенсах за 120 штук: анґлійські 11—14; голяндські 18 фунтові пронзові 12/9; польські блакитні 7/6, червоні 6.

Австрія. Спокійно, ціни без перемін. У Відні за 1 яйце платять австр. сотиків: пріма південнославянські і мадярські $10^1/_2$, польські $9^1/_4$—$10^1/_4$.

Польща. Передсвяточний рух, а також дещо більший попит загранич них купців спричинилися до поліпшення загального положення на яйчарському ринкові. Ціни довший час держаться на одному уровні і не виказують знижкової тенденції.

Львів, — попит і пропозиція значні, вивозяться яйця головно до Анґлії і Австрії, за 24 копову скриню льоко границя платять дол. 17—18,25 товар оріґінальний льоко стація надання дол. 14,50.

Тернопіль — тенденція трохи слабша, за 24 копову скриню оригінального товару платять зл. 125—130.

Варшава — тенденція спокійна, Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив нотує за 1 кільограм зл. 2

Постанова Колеґії Наркомзему про сільсько-господарче районування УСРР.

На засіданні колеґії Наркомзему обговорювали проект сільсько-господарського районування України. Проект опрацювала спеціяльна комісія, виділена зі складу Інституту Сільсько Господарської Економіки.

Комісія виходила з засади що спеціялізація сільського господарства в окремих районах — це є насамперед певний розподіл, певна спеціялізація праці між окремими народньо-господарчими районами. Вона має забезпечити максимальну продуктивність праці, найбільшу кількість продукції та найменшу її собівартість. Росходилося не про районування культур, а про районування самої продукції.

Виходячи з цих головних принципів, усю Україну розподіляють на такі головні сільсько-господарські райони: перший район — молочарський. Він охоплює Поліські округи, Глухівщину, Чернігівщину, Коростенщину, а також Житомирщину й Шепетівщину. Другий величезний район — це цукрово-буряковий; він охоплює в основному всі лісо-степові округи (цілком або частково: Сумщину, Полтавщину, Шевченківщину, Білоцерківщину, Кремінеччину, Вінніччину, Прилуччину, Ніженщину та ін.). Третій сільсько-господарський район — це район інтенсивного зернового господарства. Він охоплюватиме майже ввесь степ, крім досить вузької південної смуги, а також Донбасу, Криворіжжя й району Дніпрельстану. Далі йде четвертий район — птахівничо-садовий. Він охоплюватиме АМСРР, Тульчинщину, Камянеччину, Проскурівщину й Могилівщину. Тут передбачають поширити площу садків, близько 40 проц. усієї земельної площі приділити під кукурудзу, й 25 проц. — під бобові культури та сою. Пятий район — це район південних культур. До нього включають південь Миколаївщини, Мелітопільщини й Маріупільщини, майже всю Херсонщину й східню частину Одещини. Тут гадають розвинути культуру бавовняка, кенафу, винограду й утворити аґро-індустріяльні садово-городні комбінати. Шостий район охоплюватиме ввесь Донбас. Це буде район молочарсько-городньо-садового напряму, з тим, щоб обслуговувати тільки життеві потреби робітничої людности Донбасу. Сьомий район проектують навколо Дніпрельстану й Криворіжжя, як район електрофікованого високо-інтенсивного господарства. Тут напрямок господарства молочарсько-садово-городний та технічних культур.

Нарешті, проектується чотири спеціяльні приміські сільсько-господарські райони навкоко Харкова, Київа, Одеси й Дніпропетровського, що постачатимуть робітничій людності цих промислових центрів продукти харчування.

В наслідок цього районування виникають і великі зміни в складі засівної площі. 1927 р. загальна площа засіву на Україні становила 24 міл. га. На думку комісії, її можна довести знищенням толоки, розорюванням парів та меліорацією непридатних земель — до 32,600.000 га (тоді, як за попередніми даними пятилітки, засівну площу передбачали довести до 30 міл. га). Крім того 1,200.000 га буде під парами.

Колеґія Наркомзему в основному затвердила положення про нове районування сільського господарства України. Затверджуючи в основному співвідношення культур, що його запропонувала комісія, колеґія визнала за потрібне зменшити намічену площу цукрового буряку до 1,800.000 га, зменшивши також площу малоцінних ярових культур, поширивши коштом їх засіви нових технічних, городних і кормових культур. Крім того колеґія визнала за потрібне й далі опрацьовувати питання спеціялізації, виходячи з переспектив розвитку колективізованої України.

(„Пролетар. Правда“ 5. III. 1930.).

СЕРЕД КНИГ.

Українська кооперація під Польщею в році 1928.

Під таким наголовком появилася на книжковім ринку публікація Ревізійного Союзу Українських Кооператив, опрацьована інж. Ол. Охримом. Книжка обіймає 102 сторін великого формату 4⁰.

Книжка поділена на дві части. В першій є огляд нашого кооперативного життя в 1928 р. в порівнанні з попередніми роками. Текст заосмотрений численними статистичними таблицями і діяґрамами.

В другій части книжки є зібраний цифровий матеріял за повітами, після типів кооператив, а іменно білянси, р-к коштів завідування, р-к надвишок і страт, розділ надвишки і орґанізаційні дати.

В тексті обговорюється наперед стан нашої кооперації в цілости — загальний огляд, а потім кожний тип кооператив зосібна, а то госп.-споживчий, молочарсько-споживчий, міськоспоживчий, кредитовий і тип кооператив „інші“.

З тексту довідуємося, що з кінцем 1928 р. РСУК числив 2.393 кооператив членів. Крім того РСУК стояв в близьких зносинах і обслуговував ще кругло 650 кооператив, що не є ще його членами. Таким чином з кінцем 1928 р. нараховувалося кругло 3.000 українських кооператив на зах.-українських землях.

В порівнанні з 1927 роком число кооператив зросло на 18.7 проц. Колиж взяти за підставу число кооператив з 1921 року як 100, то 1928 р. воно виносить 413. Зріст кооператив в 1928 менший ніж був в 1927, коли виносив 33.4 проц.

Домінуюче становище в нашій кооперації займають господарсько-споживчі кооперативи, бо аж 76.6 проц.

Місцем осідку нашої кооперації є головним чином Галичина. На північно-західних землях було заледви 109 кооператив.

В Галичині кооперативна сітка місцями вже доволі густа. Находимо тут повіти, де на 100 місцевостей припадає понад 80 кооператив. — Дрогобич, Станиславів, Бережани, Борщів, Бучач, Заліщики, Зборів, Радехів, а то й понад 90 кооператив — Богородчани, Городенка, Печеніжин, Снятин, Стрий, Чортків.

2.124 кооператив виказали 268.435 фізичних членів. Число членів на 1 кооперативу — залежно від типу кооператив — вагається від 91 до 473 членів.

Найменше пересічне число членів на 1 кооперативу є в господарсько-споживчих кооперативах (91), найбільше в кредитових (473).

По становому складу, 85,5 проц. членів це селяни-робітники.

Між членами находимо 30.561 жінок, що становить 11,6 проц. всіх членів.

Оборотові фонди за 1928 рік зросли на 10,213.042 зл. Виносять отже 33,565.957 зл. Зросли отже на 43,7 проц. проти попереднього року.

На оборотові фонди складаються: власний капітал в сумі 9,027.045 зл. (26,9 проц.) і чужий капітал в сумі 24,538.912 зл. (73,1 проц.).

Торги з 2.006 кооператив I. ст. виносили 1928 р. 67,840.658 зл., з чого припадає на торги споживчими товарами 70,1 проц., сіль.-госп. продуктами 19,5 проц., перетворами 10,4 проц.

Чиста надвишка, яку осягнули кооперативи вагається від 700.6 зл. до 1.284.4 зл. в перечисленні на 1 кооперативу, залежно від типу кооператив. Середньо 767.6 зл. на кооперативу I. ст. В той спосіб осягнено від кооператив I. ст. кругло 1,700.000 зл. чистої надвишки.

Її розділено: 57,5 проц. на запасний фонд, 16,7 проц. на товарові звороти, 7,4 проц. на дивіденди, 7,4 проц. на освітні і 11,0 проц. на інші публичні цілі.

На кошти завідування витрачено в 2.085 кооперативах I. ст. 5,444.345 зл., з чого близько половина — 46,8 проц. — йде на оплату кооперативних робітників.

По загальнім огляді про стан цілої нашої кооперації обговорюється подрібно поодинокі типи кооператив, а то господарсько-споживчі, молочарсько-споживчі, міські, кредитові і інші.

Розроблено такі питання:

Члени і їх соціяльний стан;

Матеріяльні засоби (власні і чужі фонди);

Торговельна діяльність;
Кошти завідування;
Чиста надвишка;
Культурно-освітня праця і ін.

В обрібці узгляднені за відповідними питаннями і кооперативні надбудови, як Повітові Союзи Кооператив і Краєві Централі.

О. К. МИЦЮК, **Селянство й економіка большевизму,** Львів 1930, вел. 8⁰, стор. 100. Ціна 2 зол., гол. склад вид. кооп. „Громада“ Львів, Ґродзіцких 2. Накладом автора.

Ця книжка приходить саме в пору. Інтерес до аґрарної політики большевицького уряду дійшов саме тепер до найбільшого загострення; всім стало ясно, що саме буття цього режиму звязане як найтісніше з питанням: вдасться чи не вдасться больш. владі найти середню дорогу, поширюючи індустріялізаційний курс пятилітки з соціяльно-економічним інтересом селянства. Книга проф. Мицюка у відомий Читачам Кооп. Республики строго науковий та обєктивний спосіб аналізує усю господарську систему народнього господарства в СРСР, у всіх його ділянках (фінансово-бюджетній, кредитовій, промисловій, транспортній, торговельній, аґрономічній) і то все під призмою інтересів трудового селянства. (Читачам Кооп. Респ. почасти відомі ці досліди, бо книжка проф. О. М. являється збірним і доповненим передруком статей, що друкувалися на сторінках цього журналу). І саме у цій систематичности і всебічности головна заслуга праці шан. автора. Ще ніхто в укр. літературі не підійшов з таким широким науковим методом до проблєми визиску селянської кляси. Тим всім, які за прикладом самого селянина привикли до формули, що селянина тиснуть „податки тай жиди“, книжка проф. М-а буде прекрасною школою економічного думання, широкого і глибокого, вона навчить його, що визиск селянської праці йде многими шляхами, що нема ділянки народнього і державного господарства, якої не можнаб так зорґанізувати, щоб вона служила для експльоатації населення, у ріжних її формах.

Книжок, які тою методою підійшли-б спеціяльно до питання про визиск селянства майже досі немає у літературі, і те не лише нашій. Появою цієї книжки збогатилася не тільки українська наукова література, але зроблено вклад у економічну літературу взагалі.

Книжка проф. О. М-а розглядає спеціяльно проблєму експльоатації селянства в системі большевицького господарства. Цим способом наша наукова література виконала свій довг перед своїм народом; сором бувби для нас, якби нас випередив якийсь Росіянин чи Німець, написавши наукову студію про експльоатацію українського трудового села. Але остає ще друга половина українського села, по цей бік рижської лінії, далі в Бесарабо-Буковині та на Закарпатті, що терпить не меншу експльоатацію. Ця частина укр. селянства ще чекає дослідника своєї економіки... Може це заохотить кого небудь до заповнення ще цієї програми... Колись була зроблена добра робота цього покрою: це „Хлопська посілість“, Вячеслава Будзиновського (1899). Та цінні досліди В. Б. уже днесь застаріли.

Праця проф. М. має не тільки теоретично-наукове, але й практично-суспільне значіння. Тому слід їй побажати як найбільшого поширення. **К-й.**

З ПРЕСИ.

„Куди йти нашій кооперації?“

Під таким заголовком пише в „Ділі“ з дня 1. травня інж. М. Творидло б. м. слідуюче:

В Польщі заг. господарська сітуація погіршується. Через грошево-кредитову скруту крахує система боргування, яка залила Польщу від часу стабілізації злотого. Сітуація безвиглядна. Хвиля боргування захопила і укр. кооперацію. Хоч її стан заборгування (згл. розборгування) ще не є найгірший, то не можна його легковажити. Кооперація не могла опертися загальній течії боргування, бо втратилаб конкурен-

ційну здібність з приватними купцями. Автор приводить приклад: В р. 1928 Банк Рольни і повітові виділи зачали давати селянам з легкої руки машини навіть на 3-літній кредит, щоби підтримати продукцію краєвих фабрик. Тоді і укр. кооперація була, мовляв, примушена робити те саме. Наслідки: безмежна лявіна вексклевих протестів, судових екзекуцій і т. п. — Треба шукати нових шляхів, щоби перевести віддовження кооператив. Я такий шлях, автор рекомендує поширення вимінної торгівлі по кооперативах, товару за продукт.

Оставляючи цей останній проєкт автора ширшій дискусії, якаб могла всебічно вияснити, на скільки тим способом можнаб справді вплинути на ліквідацію системи боргування в кооперації, ми обмежимося на цім місці застереженням що до першої тези автора, про те, що кооперація, мовляв, мусіла піти на шлях боргування, по засаді „не поборгуєш, не вторгуєш". Очевидно, це було найвигідніше для кооператив, бо йшло по лінії найменшого опору, не вимагало зусиль волі до спротиву. А проте не є так. Кооперація не мусіла піти за хвилею боргування, якби в ній сиділи люде твердо виховані в дусі кооперативних рочдельських засад! Ми знаємо приклади, де цілі села рішучо станули на становищі готівкового обороту, є Повітові Союзи, що на загал придержуються цієї системи. Це доказ, що там, де була свідомість правдивости кооперативного „вірую", де була сильна кооп. воля, одним словом, де були послідовні кооператори — боргування не поширилося, згл. не прибрало пошесного вигляду.

Думаємо, що головне, що треба зробити, це не вишукувати якісь надзвичайні нові засоби торгівлі, а просто пресвідчити всіх, що торгувати без боргування можна і, що більше, муситься.

Зєднаймо ощадностевий рух з протиалькогольним!

Дякуючи ініціятиві відновленого Т-ва „Відродження" розпочався в краю живий протиалькогольний рух. Про хід руху повідомляє „Відродження" своїми бюлетенями. Його „Пресовий комунікат ч. 1" інформує про цілий ряд відбутих протиалькогольних зборів, віч і принятих на них постанов, які всі йдуть по лінії бойкоту алькоголізму та засновування протиалькогольних гуртків. Короткий зміст 1. комунікату:

Городенщина: Відбулися протиалькогольні збори у Чернелиці, Поточиськах, Серафимцях один і другий кут, Вербівці, Олієві, Королівці. Кружки „Відродження" засновані у: Семиківцях, Городенці, Фільварк. Куті, Тишківцях, Глушкові, Котиківці, Торговиці. — Відбулася повітова протиалькогольна анкета просвітніх (чому не і кооперативних?) делеґатів.

Рогатинщина. Повстали протиальк. осередки у: Бабухові, Бабинцях, Пукові, Фразі, Стратині, Виспі, Григорові, Заланові і Явчу.

Відокремлені відомости є далі з кількох інших повітів.

Було би недобре, якби так важка і висококультурна акція впала на плечі самих тільки освітніх діячів і через те саме не набрала належного розмаху. Проблєма алькоголізму є тільки на половину питанням гіґієни, в другій половині є це кольосальної ваги справа економічна і якраз входить в круг завдань і обовязків кооперативного руху. Спеціяльно плянована нами розбудова райфайзенського руху

шляхом дрібної ощадности, є нероздільно звязана з абстинентським рухом і не дасться без нього навіть подумати. Це нехай зрозуміють усі діячі кооперації і масово пристануть до протиалькогольної кампанії, бо інакше вона не набере потрібного розмаху. Початковий запал швидко остигне і ціла акція може скінчитися на хвилевому настроєвому фаєрверкові, яких ми вже стільки мали.

Отже живо до діла!

ВСЯЧИНА.

Не втягати кооперації у вир партійної боротьби! З оказії виборчої акції на Волині появилася брошура п. н. „Кожний є ковалем своеї долі“ (Укр. Нац. Дем. Обеднання, Політична бібліотека ч. 9 Львів 1930). У цій брошурі, представляючи діяльність одної політичної партії, присвячено чимало місця і кооперації. На стор. 27 читаємо м. і. таке:

„УНДО давно створило і тепер переважно воно веде найріжнородніщі українські установи й товариства. Хоч у тих установах працюють і соціялісти-радикали, то вони займають найрадше становище обсерваторів і критиків, але кермують установами і відповідають за них переважно люди, що належать до УНДО“...

Відтак дається перегляд праці Рідної Школи, Просвіти, Сільського Господаря, РСУК і спеціяльно його луцького інспекторату, розвитку молочарської і кредитової кооперації і т. д., все під загальною назвою „творчої праці УНДО у ріжних установах“ (стор. 30). Загальне враження, що зах. українська кооперація є партійною, та що керує нею названа партія!

Як не-як, але навіть виборча горячка не дає права політичним орґанізаціям, якіб вони не були, втягати у вир партійної боротьби стоячих поза партіями і створених не ними, тільки зусиллями цілого народу, як партійних так навіть в більшій мірі безпартійних людей, загальносуспільні установи. До замирення внутрі установ, до успокоєння у так розгорячкованих умів цього рода поведінка інших по своїй природі орґанізацій (політичних партій) в жаднім разі не причиниться. Політичні партії можуть і повинні доказувати своє право на життя роботою своїх орґанізацій, як таких, роботою політичною, не намагаючись збивати капітал з праці іншого типу орґанізацій, яких вся сила і будучність тільки в тім, чи зуміють вони і надалі заховати свій загально-національний характер. — Не годиться утруднювати це завдання спеціяльно економічним орґанізаціям втягаючи їх у вир міжпартійних порахунків. Це такі елементарні річи, що аж ніяково їх тут наводити.

Спеціяльно, що торкається кооперації, то у ній працюють не люди тої чи іншої партії, тільки кооператори! Інакше, очевидно, не може бути й мови про задержання єдности кооперативного руху. Це бездискусійна теза, принята днесь величезною більшістю кооперативного світа. Думаємо, що укр. кооперативні установи самі відмежуються від таких посягань політичних ґруп на свою незалежність.

Вивіз масла з Польщі на протязі чотирох останніх літ:

З Польщі вивезено масла за зл.

В 1926 р.	55.484 q	масла за	23.623.000
„ 1927 „	73.761 q	„	39.562.000
„ 1928 „	109.774 q	„	66.370.000
„ 1929 „	148.140 q	„	86.422 000

Найбільше (111.030 цетн.) пішло до Німеччини на суму 64,212.000 зл., потім до Анґлії — 35.394 цетн. на суму 20,663.000 зл. (Пор. дані про вивіз Маслосоюзу в цьому числі „К. Р“.).

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив
За редакцію відповідає: Іван Филипович.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.